

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

ДИПЛОМНА РОБОТА

Освітнього ступеня «Бакалавр»

на тему:

**«ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: НА ПРИКЛАДІ ЗАМКУ
ЛЮБАРТА»**

Виконала: здобувачка вищої освіти І
(бакалаврського) рівня ІІ курсу (2 р. н.)
заочної форми навчання
напряму підготовки 03 Гуманітарні науки
спеціальності 034 «Культурологія»

Ковела Аліна Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан художньо-педагогічного факультету

Дзюбишина Наталя Богданівна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва РДГУ **О.А.Сташук**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	13
1.1. Національно-культурна спадщина як об’єкт наукового дослідження.....	13
1.2. Форми збереження національно культурної спадщини в сучасних умовах.....	22
РОЗДІЛ ІІ. РЕГІОНАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ. ФОРМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	40
2.1. Замок Любарта в контексті регіональної культурної політики.....	40
2.2. Напрями організації культурно-дозвілєвої діяльності в умовах замку Любарта.....	48
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне життя, серед інших складних і непередбачуваних аспектів свого вияву, впевнено демонструє посилену увагу людини до інформації у найрізноманітніших і найактуальніших її формах. Адже володіючи останньою людина вважає себе здатною до позиціонування у світовому культурному просторі, виявляє власну спроможність увійти у контакт з іншими людьми і таким чином стати повноцінним членом сучасного соціуму.

У цьому зв'язку регіональна культура спадщина, її збереження, охорона та використання залишаються важливим чинником не лише підвищення духовної культури населення, але й формою покращення фінансового стану галузі та регіону загалом. А відтак туризм, регіональний чи міжнародний його вимір, стає важливим сегментом отримання такої інформації і формою привабливості певної культурної локації з можливими чи бажаними сегментами її використання.

З іншого боку, культурна спадщина країни, регіону чи менш локальних дестинацій надає потужний стимул для отримання інформації, базованої саме на бажаній людині формі. Тим більше, що національна культурна спадщина і є тим чинником, завдячуючи якому відбувається так потрібна для людини соціалізація, її «вписування» у загальний культурний контекст доби, країни чи регіону.

У той же час питання збереження культурної спадщини, розробка відповідних національних програм щодо її просування у світовий культурний простір, узгодження національної законодавчої бази з аналогічною базою провідних європейських країн, допоможе й Україні швидше перетворитися на країну, привабливу для туристичних потоків і таким чином зменшити свою залежність як від Міжнародного валютного фонду, так і інших зобов'язань перед країнами, що є фінансовими донорами, а відтак швидше набувати справді фінансової та культурної незалежності.

Сьогодні демонструє зміщення акценту на цей вимір людського життя, чи, ширше б сказати, його дозвілєвого аспекту. Тож і питання збереження національної культурної спадщини, як і широке її використання в практиці діяльності музеїв, бібліотек, замкової мережі, найбільш повно збереженій у Західній Україні, інших установ культури чи туризму, налагодження широких міжгалузевих контактів установ і організацій стає визначальним фактором як у питанні збільшення надходжень до місцевих бюджетів, так і чинником позиціонування країни у світовому культурному просторі.

Останніми роками здійснюються наукові дослідження, сутність яких полягає в переосмисленні феномена спадщини в сучасному суспільстві, однак системний підхід до стратегічного планування сфери охорони й використання спадщини та відповідний науковий інструментарій у їх тематиці ще не сформовані повною мірою і не набули відповідної системності. В основу цих досліджень покладено гіпотезу про посилення ролі спадщини як одного з найважливіших факторів, що відображається як у державній [17], так і в регіональній культурній політиці. При цьому пріоритетними сферами діяльності органів, відповідальних за охорону цієї спадщини та суб'єктів, пов'язаних з її використанням, повинні стати державні, регіональні та місцеві комплексні програми управління культурною й природною спадщиною, що стимулюють можливості її включення до сучасних систем управління культурними та соціально-економічними процесами.

Одним із найбільш дієвих методів залучення об'єктів культурної спадщини в економічне життя країни є програмно-цільовий, під яким розуміють комплексні теоретичні, науково-методологічні та науково-методичні основи розроблення й реалізації цільових програм, тобто науково-методичні основи управління вирішенням складних проблем із використанням цільових програм [10-11]. При цьому важливе стратегічне завдання наукової сфери полягає у вивченні та розробленні пріоритетних

проблем розвитку культурної спадщини з подальшим включенням їх до відповідних цільових програм різного рівня, програм соціально-економічного розвитку країни загалом чи її окремих регіонів та поселень зокрема, що й почали реалізовуватися в регіонах останнім часом у зв'язку з розпочатою реформою місцевого самоврядування..

У той же час зволікання з активізацією національної політики в сфері культурної спадщини, недооцінка її ролі у державній культурній політиці може призвести до негативних наслідків, суть яких полягає у відсуненні країни з європейського культурного простору. Тому з метою уникнути розвитку подій за гіршим зі сценаріїв, слід приступити до реалізації заходів щодо виходу з кризи, зокрема розробити відповідну стратегію діяльності країни та її регіонів, основним інструментом реалізації якої має слугувати згаданий вже програмно-цільовий метод.

Останні дослідження і публікації у сфері історико-культурної спадщини можна класифікувати за багатьма напрямками, зокрема:

- Дослідженням проблематики *української національно-культурної спадщини як різноманітного і ефективного туристичного ресурсу* займалися О. Бейдик, В. Вечерський, О. Виноградова, О. Жукова, В. Завада, М. Крачило, Ф. Мазур, Т. Ткаченко та ін., у працях яких закладено загальні теоретико-методологічні підстави наукового пошуку з даного питання. саме їх праці й визначають загальний напрям розробки даного питання у позиціонуванні країни в європейському чи світовому культурному просторі.

- *Теоретико-прикладні дослідження національної культурної спадщини* стали предметом наукових зацікавлень низки фахівців, серед яких *культурологи, історики та правознавці*: В. І. Акуленко, В. О. Горбик, Т. І. Катаргіна, Т. В. Курило, Є. А. Ліньова, В. М. Піскун, Л. В. Прибега, *архітектори та містобудівники* М. В. Бевз, В. В. Вечерський, Є. Є. Водзинський, В. Т. Завада, О. В. Лесик, у роботах яких висвітлено різноманітні аспекти реставрації, охорони, збереження та популяризації цієї спадщини тощо.

- Значно розширили науковий пошук у контексті обраної нами теми *теоретичні та прикладні розробки у сфері історико-культурної спадщини, здійснені провідними зарубіжними вченими* – Ю. О. Веденіною, Л. Гаррісоном, Б. Грехемом, А. І. Єльчаніною, І. В. Зоріною, М. Є. Кулешовою, Д. С. Лихачевим, Ю.Л. Мазуровою, Р. Прентісом, Ю. С. Путриком, Д. Ріпкемою, Г. Річардсоном, Б. Смітом, Р. Ф. Туровським, П. М. Шульгіною), спираючись на які можна здійснити порівняльний аналіз регіональної діяльності з досвідом різних країн чи політичних систем.

- Виявленню форм діяльності та ефективності державних інституцій і громадських організацій, а також якості і проблемного ряду сучасної законодавчої бази, стану пам'яткоохоронної галузі в Україні в різні історичні періоди присвячені публікації В. Акуленка, В. Войналовича, Ю. Данилюка, С. Заремби, С. Кота, О. Нестулі, П. Тронька та інших дослідників, чий науковий пошук поглибив дослідження даної проблематики, сприяв усвідомленню подальшої розробки цієї проблематики.

- Не втрачає актуальності в світі, а для України це є нагальною проблемою, комплексний захист власної культурної спадщини, розробці питань якого й присвячені *колективні та індивідуальні праці науковців Інституту історії України НАН України* – В. Горбика, В. Даниленка, Г. Денисенко, Т. Катаргіної, С. Кота, Е. Піскової, Г. Рудого, Л. Федорової та інших дослідників. Тобто теоретико-прикладна база дослідження даного питання є достатньо ґрунтовною.

- У той же час менш дослідженими залишаються питання регіональної культурної спадщини і всього, що з нею пов'язано, яка в контексті наукового пошуку цієї дослідницької розвідки представлена достатньо строкато як стосовно наявності та ґрунтовності самих праць, так і їх кількості та різновекторності наукового пошуку.

У цьому плані слід згадати й низку *дисертаційних досліджень*, активізованих у регіонах останнім часом, виконаних або захищених при закладах вищої освіти: *Київський національний університет культури і*

мистецтв [15] (В. В. Комарніцький, І. М. Голубець, В. В. Степанчук), *Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв* [25] (В. О. Тузов, В. В. Михальчук), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» [23] (Ю. О. Москвічова), СНУ ім. Лесі Українки [24] (Л. А. Мирошниченко-Гусак, Н. Р. Петрик), наукові розвідки яких здійснюються в рамках спеціальності 26.00.01 «Теорія та історія культури», тобто акцентуються увагу на культурологічних чи мистецтвознавчих аспектах даного питання. Утім до цього ряду дисертаційних досліджень слід віднести й інші тотожні розвідки, що здійснюються при економічних, «географічних», соціологічних тощо ЗВО і предметом наукового пошуку дослідників яких, відповідно, є інші фахові питання, тобто розгляд охорони культурної спадщини, як і розвиток туризму в контексті окреслених напрямів [6] (О. В. Головащенко, І.М. Голубець, К.В. Жатько). Однак, і перший, і другий, і третій напрями лише актуалізують дане питання, привертають увагу до його вивчення фахівців різних напрямів, зокрема й управлінців.

- Актуалізації даного питання сприяє також й впровадження до Класифікатора МОН України відповідних спеціальностей, за якими організується підготовка фахівців.

- Чималий масив потрібної нам інформації зберігається в монографічних, довідкових чи довідникових виданнях рівненських (С. В. Виткалов [3-5], В. Г. Виткалов [5], Б. А. Прищепя, О. М. Прищепя, П. О. Савчук, Б. Й. Столярчук й ін.) й волинських дослідників (М. М. Кучинко, Г. В. Бондаренко, Г. В. Охріменко [28], або О. Цинкаловський та ін.), які вирізняються певною деталізацією проблематики, добрим знанням місцевих умов тощо.

- Продовжуючи фаховий аналіз інформаційної бази дослідження, слід згадати й чималий контент регіональної публіцистики, яка хоча й не належить до наукової бази, однак до наукового пошуку вносить певний регіональний колорит, пов'язаний як з окремими аспектами цієї

пам'яткоохлоронної діяльності, так і з туристичними, кулінарними, розважальними тощо аспектами організації цієї діяльності (йдеться про газети «Вісник+», «Віче», м. Луцьк), «Волинь», «Вісті Рівненщини», «Рівне-ракурс» тощо [4], [5], посилання на яку наведені безпосередньо в тексті даної роботи. Саме періодика, як і телевізійні програми загалом у сучасних умовах є важливим чинником популяризації різноманітних культурних форм серед широкого загалу населення.

- Завершуючи розгляд інформаційної бази наукового пошуку предмету нашого аналізу, слід вказати й на відповідну *джерельну базу*, до якої можна віднести численну рекламну продукцію (буклети, афіші, сайти, інші інформаційні ресурси), матеріали поточних архівів установ культури чи установ органів державного управління, чиї співробітники професійно займаються даними питаннями. Сюди зарахуємо й різноманітну інформацію поточних архівів установ туристичної сфери, яка, як правило, достатньо строкато знаходить своє втілення у річних звітах, інших формах фіксації проведеної роботи, оскільки її авторів цікавить, перш за все, фінансовий бік проблеми.

- Додамо до наявного й певну кількість матеріалів досліджень, що проводяться співробітниками самих установ культури не лише стосовно питань охорони культурної спадщини, але й її ролі у проведенні розмаїтих виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних почуттів молоді, розробці туристичних маршрутів, залученні туристів, популяризації установ культури, замкової мережі, певних локацій чи регіону загалом [32], [33].

- Це також і низка цільових Програм із питань охорони культурної спадщини, або розвитку туристичної сфери в регіонах, затверджених, як правило, сесіями обласних рад, у яких дана проблематика, як і подальший розвиток мережі закладів та установ культури, залишається актуальним, або органів державного управління та комунальної власності, зокрема й «Програми розвитку комунального підприємства «Центр туристичної

інформації та послуг на 2019-2020 роки» у м. Луцьку тощо [35]. І хоча сьогодні ці Програми є недостатньо ефективними через брак фінансування, організаційно-політичний чинник, відсутність фахівців, що їх реалізують тощо, сам факт їх наявності, обговорення у засобах масової інформації, поширення в середовищі місцевого населення має важливе суспільне значення у питанні поширення і збереження сталого інтересу до окресленої проблематики;

- Насамкінець, потрібно згадати і різноманітні тематичні наукові збірники, що друкуються КЗ «Волинський» та КЗ «Рівненський обласними краєзнавчими музеями відповідних обласних рад, Музеєм Волинської ікони та аналогічним відділом КЗ «РОКМ» Рівненської облради [26-27], де є чимало інформації, потрібної нам для орієнтації в обраній для розгляду проблематиці.

Тож виявити потенційні можливості Волині, чий туристичний, як і пам'яткоохоронний потенціал висвітлений ще не достатньо, й складає *актуальність даного дослідження*.

Метою бакалаврської роботи є виявлення ефективності пам'яткоохоронної діяльності, що організується на Волині, крізь призму туристичної діяльності.

Об'єкт дослідження – національна історико-культурна спадщина, локалізована на рівні Волинської області.

Предмет дослідження – особливості використання національної історико-культурної спадщини в сучасних регіональних умовах.

Мета, об'єкт та предмет дослідження визначили наступні **завдання**:

- з'ясувати рівень наукової розробки зазначеної вище проблематики;
- виявити, базуючись на фаховій інформаційній базі, культурний потенціал національної регіональної спадщини;
- розглянути національно-культурну спадщину як об'єкт наукового дослідження;

- здійснити загальну характеристику форм збереження національно-культурної спадщини в регіональному вимірі у сучасних умовах;

- розкрити роль визначної національної пам'ятки архітектури – замку Любарта (м. Луцьк) у контексті регіональної культурної політики та організаційно-культурної практики;

- окреслити шляхи підвищення ефективності популяризації національно-культурної спадщини в сучасних умовах;

- виокремити напрями організації культурно-дозвілєвої діяльності в умовах замку Любарта;

- з'ясувати проблемний ряд в проведенні цієї діяльності.

Методи дослідження: аналіз джерельної бази наукового пошуку, фахової літератури, контент-аналіз сучасної періодики, метод узагальнення тощо, на підставі використання яких й стала можлива підготовка даного дослідження..

Наукова новизна роботи полягає у наступному:

- уточнено сутність окремих понять («національна культурна спадщина», регіональна практика, культурно-дозвілєва діяльність тощо);

- узагальнено практику діяльності провідних музейних комплексів Волинської області (на прикладі замку Любарта);

- набуло подальшого розвитку та повноти обговорення сучасних методів ревіталізації та збереження національно-культурної спадщини;

- досліджено роль і значення міської влади та комунальних підприємств галузі у ході реалізації регіональної культурної політики;

- надано комплексну характеристику технології створення віртуального туру як засобу популяризації та збереження історичних пам'яток.

Теоретичне значення роботи визначається отриманими результатами, методика отримання яких може слугувати основою для поглиблення знань про методологію збереження та промоції архітектурних пам'яток Волині, зокрема й на прикладі замку Любарта.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що зібраний і опрацьований матеріал може використовуватися в розробці відповідних туристичних маршрутів у Західно-Поліському регіоні; організації різноманітних фестивальних заходів, спрямованих на історичну реконструкцію; корисним він буде і в системі підвищення кваліфікації працівників культури та освіти, оскільки туристичний сегмент складає сьогодні достатньо важливу складову державної культурної політики. Може він використовуватися і в системі загальноосвітньої школи з метою популяризації регіональної культурної спадщини в спеціальних курсах типу «Рідний край» тощо, а також для подальших наукових розвідок.

Географічні межі дослідження охоплюють територію сучасної Волинської області.

Апробація отриманих результатів дослідження здійснювалася у різних формах, зокрема:

- у виступах у процесі проведення низки практичних занять теоретико-прикладного спрямування під час здобуття фахової підготовки на Освітньо-професійній програмі I (бакалаврського) рівня спеціальності 034 «Культурологія» у Рівненському державному гуманітарному університеті,

- у процесі захисту різних видів практик в РДГУ;

- у практичній діяльності авторки у якості сценаристки, режисера-постановника різноманітних культурологічних програм Луцької приватної агенції «Art», пов'язаних із названими в даній роботі міжнародними фестивалями «Стародавній Лучеськ – доблесть віків», «Ніч у Луцькому замку» та ін., проведених у 2018-2020 роках.

Структура бакалаврської роботи обумовлена логікою наукового пошуку й складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел і додатків.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми наукового пошуку, виявлено її складові (мету та завдання, предмет і об'єкт, наукову новизну і практичну значимість, структуру дослідження).

В Основній частині, що складається з двох розділів, розглянуто сутність національної культурної спадщини, форми її реалізації в сучасних умовах та акцентовано увагу на регіональному контексті даного питання, виявленому кразь призму міжнародних фестивалів, проведених останнім часом на базі визначної пам'ятки архітектури Волині – Замку Любарта.

У Висновках підведено підсумки проведення наукового пошуку.

Робота містить 18 рисунків та 1 таблицю.

Загальний обсяг роботи складає 77 сторінок, із них основного тексту - 64 с.

Список використаної літератури нараховує 52 назви.

Додатки, в яких відтворено візуальну характеристику даного питання, зміст яких розвантажує загальний текст, розміщено на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Національно-культурна спадщина як об'єкт наукового дослідження

Культура в сучасному світі спрямована на максимальне набуття людиною досвіду співіснування у багатоманітному суспільстві, надаючи їй смисли відчуття світу, в якому вона живе. У цьому контексті відомий український філософ С. Кримський переконливо зазначив найвагомішу відмінність об'єктів культури від об'єктів природи:, підкреслюючи, що «...об'єкти культури не лише виражають смислову інформацію про людську діяльність та спосіб життя, а й самі здатні породжувати смисли та символи» [18; 70].

В умовах новітньої історії України початком її активної інтеграції до європейського і світового співтовариства значно посилився інтерес як науковців, так і широкого загалу населення до історичного минулого, виявлення та дослідження невідомих сторінок вітчизняної історії, оскільки лише звільнення від ідеологічних нашарувань допоможе згодом створити повноцінну історію власної країни.

Потужною складовою формування ідентичності української нації, поряд із мовою, історією, є культурна спадщина, в якій акумулюються історичне минуле і сьогодення, героїчні і трагічні сторінки. Набуваючи загальнодержавного значення, цей культурний потенціал сприяє позитивним зрушенням у суспільній свідомості, зміцненню національної самосвідомості та ідентичності оскільки в епоху глобалізації історико-культурне надбання є основою самоідентифікації, підставою для творення нового культурно-історичного ландшафту країни, її міжнародного іміджу.

Ставлення до культурної спадщини, що збереглася до наших днів у вигляді різноманітних об'єктів, що мають універсальну історичну, наукову, культурну і мистецьку цінність, є одним із важливих показників культури нації. Збережена та належним чином репрезентована культурна спадщина є

потужним джерелом зростання і подальшого духовного розвитку українського народу, формування історичної пам'яті. Прагнення України посісти належне місце в сучасному європейському культурному процесі, усвідомлення цього місця в контексті європейської і світової цивілізації неможливе без усвідомлення свого історичного коріння шляхом вивчення і популяризації історичного минулого, пам'яток культурної спадщини, їх включення до контексту суспільного життя.

Кожний культурний об'єкт має, як відомо, індивідуальні особливості, що формують його історико-культурний потенціал. Відтак, кожна пам'ятка унікальна, вона не підлягає відновленню в результаті втрати своєї індивідуальності, автентичності. Можна створити макети зруйнованих будівель, але не можна відновити будівлю як «документ», «свідка» епохи свого творіння [14]. Завдяки культурним пам'яткам, які посилюють емоційне сприйняття минулого, можна безпосередньо «бачити, чути, торкатися» минулого, чіткіше фіксувати конкретні факти і події, уявляти організаційно-культурну творчість історичних діячів й пересічних громадян, реконструювати знакові події та явища в усьому їх розмаїтті.

Сучасна парадигма наукового розвитку вимагає від істориків залучення широкого спектру наявної джерельної бази, пошуку нових джерел для всебічного об'єктивного висвітлення минулого. Коло історичних джерел невичерпне, до нього належить усе, що створене людством і дійшло до нас у вигляді конкретних предметів матеріальної і духовної культури.

Пам'ятки історії та культури складають специфічний вид історичних першоджерел, які не лише вбирають основні риси й тенденції окремих історичних епох чи періодів, а й висвітлюють, доповнюють і уточнюють різні аспекти історичного розвитку, несуть на собі відбиток людської діяльності, характеризують рівень її розвитку, фіксують конкретну інформацію, а відтак дозволяють ідентифікувати себе з минулим країни, створити завдяки реконструкції подій образ минулого в усій його динаміці, усвідомити, осмислити і краще зрозуміти хід історичного процесу.

Тож кожному історичному пам'ятку слід розглядати крізь призму людського буття, життєдіяльності як пересічних громадян, так і видатних особистостей. Важливо зберігати у суспільній свідомості найбільш знакову, актуальну інформацію, яка, з одного боку, є своєрідним узагальненням досвіду окремої людини, народу чи держави, а з іншого – є підґрунтям, викликом для подальшого розвитку.

Пам'яткам історії та культури належить чільне місце у відтворенні історичної пам'яті народу; саме вони є потужним чинником встановлення зв'язку минулого з сьогоденням; вони виступають помітним каталізатором збереження і збагачення патріотичних цінностей, є важливою складовою формування національної ідентичності.

Сьогодні, завдяки відновленню державності, змінам у суспільній свідомості населення, відкритості суспільства розпочався процес переосмислення історичного досвіду та пошуку власних шляхів подальшого вітчизняного державотворення. У цьому процесі помітно поглиблюється конфлікт у суспільстві, адже історія стає важливим політичним чинником; від політичних поглядів залежить різна інтерпретація історичного минулого, а відтак – і факт позиціонування тієї чи іншої політичної сили в соціумі. Усвідомлення спільного образу минулого спонукає сучасні покоління ототожнювати себе з перемогами і поразками, зі спільними героями, священними для нації місцями пам'яті. А все це є важливим фактором консолідації населення.

Помітну роль у цих процесах відіграє візуальний компонент, що включає монументи, пам'ятні знаки, меморіальні комплекси, визначні архітектурні споруди, історичні заповідники, музейні експозиції, цвинтарі і меморіали чи поховання, що становлять національну культурну спадщину. І саме вони сприяють формуванню історичної пам'яті, політичної культури, національної свідомості. Відтак меморіальний простір не лише відображає історичне минуле, а й є важливою складовою формування суспільних поглядів громадян, суттєво впливає на ціннісний ряд населення.

Дослідники різних галузей знань, фахівці з історії, культурології, мистецтвознавці, політологи звертаються до проблем культурної спадщини, вбачаючи в останній важливий сегмент духовного відродження суспільства, формуванні історичної пам'яті народу. Поширеною у вивченні «історії пам'яті», за словами французького дослідника П. Нора, є «докладна інвентаризація національної пам'яті», що концептуалізує ідею нації в монументах, символах, національних святах, мистецьких творах, місцях пам'яті, які в широкому сенсі включають у цей контекст реальну і альтернативну історію, є «моментом національної історії».

У конкретному, більш вузькому сенсі цього слова, можемо застосувати цей термін на локальні пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, що відіграють важливу роль у формуванні історичної пам'яті, як «фундаменту національної ідентичності». Формування історичної пам'яті, об'єктивне відтворення минулого, зокрема й через історико-культурну спадщину, стає відтак нагальною потребою сучасного суспільства [38].

Упродовж останніх років актуалізувалося вивчення історико-культурної спадщини народу в зв'язку з прагненням сформувати об'єктивну картину історичного буття народу, подій, що мали місце на українських теренах, бажанням розглядати державу і її надбання у контексті європейського виміру. Цьому значною мірою сприяє підготовка унікального енциклопедичного видання «Зводу пам'яток історії та культури України», завданням якого є виявити, дослідити нерухомі пам'ятки, що збереглися на теренах країни.

На державному обліку країни, за даними Держкомстату України, станом на 2019 р. перебуває 152 тис. пам'яток культурно-історичної спадщини, з яких 56 тис. – пам'ятки історії, 7 тис. – пам'ятки монументального мистецтва, майже 15 тис. – пам'ятки містобудування та архітектури. Нерухомі святині зберігаються просто неба, інші пам'ятки історії, матеріальної та духовної культури нації – у музеях України. Шість найменувань (7 визначних пам'яток України) рішенням Міжнародного

Комітету ЮНЕСКО зі збереження всесвітньої культурної та природної спадщини включені до Списку всесвітньої спадщини [40].

Учені прагнуть підійти до проблеми комплексно і детально висвітлити максимально можливу кількість аспектів пам'яткоохоронної сфери – від розробки методологічних засад у пам'яткознавстві, критеріїв класифікації пам'яток історії до висвітлення етапів пам'яткоохоронної діяльності, формування концепції збереження нерухомих пам'яток в Україні і за кордоном. Розробка цих проблем є не лише реакцією на інтелектуальні і соціокультурні зрушення і виклики часу, а й зумовлена нагальними потребами в інтеграції до нових знань у галузі пам'яткознавства, ціннісних орієнтирів, нових підходів у гуманітарній сфері. Звернення до цієї проблематики тим актуальніше, що ці питання, попри свою давню історіографічну традицію, так і не стали об'єктом ґрунтовних всебічних студій. Автори ретельно аналізують як найкращі здобутки і тенденції українського пам'яткознавства, так і суперечливі метаморфози і стереотипи, недоліки і прорахунки.

Новітня доба сформувала і продовжує це робити помітний комплекс інституцій, провідним завданням яких і є окреслене коло питань. Згадаємо у цьому плані Інститут української археографії і джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України (Київ), Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів). Чільне місце у вивченні культурної спадщини належить Центру пам'яткознавства НАН України та Науково-дослідному інституту пам'яткоохоронних досліджень. В його активі – перша спроба відображення найбільш важливих теоретичних та практичних питань пам'яткознавства, висвітлення проблематики пам'яткодослідних і пам'яткоохоронних досліджень, зокрема й підготовка «Зводу пам'яток історії та культури України», а також колективна монографія «Основи пам'яткознавства» (Гаврилюк О. Н., Гаврилюк С. В., Горбик В. О., Гріпен Л. О., Денисенко Г. Г. та ін., за ред. Л. О. Гріпена і О. Н. Титової. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток

історії та культури. Київ, 2012. 359 с., у складі авторів якої є й проф. СНУ ім. Лесі Українки С. В. Гаврилюк), в якій викладено погляди українських дослідників на ці важливі питання. .

Повертаючись на локальний рівень розгляду питання, слід зазначити, що Волинська земля також має величезну історико-культурну спадщину, сформовану під впливом етнічних, економічних, історичних та географічних факторів, значна частина якої дійшла до наших днів і здатна прислужитися до духовних практик сьогодення.

До об'єктів культурної спадщини Волині належать: археологічні знахідки – місця поселень стародавніх людей (стоянки, городища, поселення, селища, міста) та поховань (кургани, могильники); – історичні пам'ятки – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом певної території; – пам'ятки архітектури та містобудування – культові споруди, палаци, замки, громадські житлові будівлі, сучасні архітектурні ансамблі; – пам'ятки монументального мистецтва – меморіальні дошки, обеліски, меморіали; – пам'ятки садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними чи створеними людиною ландшафтами; – ландшафтні пам'ятки – природні території, що мають історичну цінність; – об'єкти нематеріальної культурної спадщини – етнографічна різноманітність, народні промисли, народний одяг, національна кухня, говірки, фольклор [29].

Пам'ятки культурної спадщини можуть мати державне (внесені до Державного реєстру національно-культурного надбання) чи місцеве значення. У Волинській області налічується майже 3,8 тис. історико-культурних пам'яток, серед яких частка пам'яток історії найбільша і становить 56 % від загальної кількості історико-культурних пам'яток Волинської області.

За кількістю оригінальних пам'яток культурної спадщини Волинь входить до першої десятки областей України. На 1.01.2011 р. під охороною

держави перебувало 535 пам'яток: 860 – історії (сім національного і 853 місцевого значення), 492 – архітектури та містобудування (179 національного та 313 місцевого значення), 32 – монументального мистецтва (одна національного й 31 місцевого значення) та 151 – археології (15 національного та 136 місцевого значення) [29].

Окрім того, на обліку в державних органах охорони культурної спадщини перебуває понад 3000 нововиявлених об'єктів (із них 1800 – пам'ятки археології). Класифікуючи пам'ятки за кількісними показниками, відзначимо, що найбільше археологічних пам'яток виявлено в останні роки у Луцькому та Володимир-Волинському районах. Лише за 2011 р. на Волині зафіксовано 1138 пам'яток археології. Чимало з них давно відомі в науці, але не мали відповідного статусу [29].

Серед пам'яток, що перебувають під охороною держави, 13,2% віднесені до таких, що мають загально-національне значення.

Пам'ятники культурної спадщини Луцька та Володимира-Волинського об'єднані у два державні історико-культурні заповідники, що складають потужний культурний потенціал. Заповідник у Луцьку налічує 60 об'єктів, у Володимирі Волинському – 27 об'єктів культурної спадщини [29].

Найбільше пам'яток археології у Горохівському (55 пам'яток, зокрема, дві – національного значення) та Маневицькому (23 пам'ятки) районах; у Ківерцівському та Камінь-Каширському районах – відповідно, 14 та 11 об'єктів археологічної спадщини [29].

У всіх інших районах області кількість археологічних пам'яток, що охороняються державою, не перевищує десяти, однак і вони активно використовуються у музейній практиці і сприяють формуванню патріотизму місцевого населення та туристів..

Згрупувавши ці пам'ятки за певними напрямками і виокремивши монументальні зразки, можна відзначити, що об'єкти монументального мистецтва також відіграють помітну роль у створенні «географічного» образу певного місця. Стосовно Волині – це пам'ятники Т. Шевченку в

Луцьку та Володимирі-Волинському, Лесі Українці в обласному центрі та с. Колодяжне, М. Грушевському у Луцьку, погруддя В. Липинського у с. Затурці, меморіальні комплекси «Жертвам фашизму» у Володимир-Волинському, «Вічна слава» та пам'ятник жертвам політичних репресій у Луцьку тощо. Їх кількість і культурний потенціал, якість виконання дозволяє позиціонувати обласний центр як потужний осередок культурної спадщини [29].

Утім, до національного надбання належить лише одна пам'ятка монументального мистецтва – пам'ятник Лесі Українці в обласному центрі.

Як і у всій країні, пам'ятки Волинської області постійно поповнюються значною кількістю меморіальних та пам'ятних знаків, пам'ятників, створених уже в новітню добу, що свідчить про активне національно-культурне будівництво і важливість його для культурної практики загалом.

Найвизначнішими пам'ятками історії національного значення є садиба родини Косачів у с. Колодяжне (Ковельський район), а також будинок, де жив та працював видатний композитор ХХ століття І. Стравінський (музей «Стара миза») в м. Устилузі (Володимир-Волинський район) поблизу українсько-польського державного кордону, садиба родини Липинських у с. Затурці Локачинського району.

В історичному ареалі с. Затурці знаходяться 11 пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, тому цю історичну місцевість запропоновано внести до Списку історичних місць України.

Потрібно відзначити, що до згаданого переліку Постановою Кабінету Міністрів України для захисту традиційного середовища населених місць уже зараховані 18 населених пунктів області. Серед них міста Луцьк (1085 р.), Ковель (1310 р.), Володимир-Волинський (988 р.), Берестечко (1445 р.), Любомль (1287 р.), Горохів (1240 р.), Рожище (1377 р.), Устилуг (1150 р.) та смт Луків (1537 р.), Голоби (середина XVI ст.), Головне (1564 р.), Іваничі (1545 р.), Любешів (1484 р.), Олика (1149 р.), Ратне (кінець XII – початок

XIII ст.), Стара Виживка (1508 р.), Турійськ (1097 р.), Цумань (1557 р.) та Шацьк (1410 р.) [29]. Ці міста та містечка вигідно позиціонують Волинь як терен із потужним історичним корінням.

Наголосимо, що вже ця інформація викликає зацікавлення туристів, адже такої кількості історичних міст чи містечок не має жодна частина країни. Тож для працівників культури залишається лише розробити відповідну програму популяризації цих пам'яток та включити їх до нових чи традиційних туристичних маршрутів, забезпечивши відповідну інформаційну підтримку. Однак для цього потрібно ще й створити відповідну культурну інфраструктуру, здатну зробити ці містечка привабливими і у туристичному плані. І це чи не найскладніша сьогодні проблема для країни, яка відкидає її від туристичних потоків, не дає змоги стати на рівні європейського туристичного сервісу.

Не викликає сумніву, що найбільше пам'яток архітектури та містобудування зосереджено в обласному центрі: 88 об'єктів, з яких 23 мають національне значення. По інших районах області розміщення цих історичних місць достатньо строкате: у Ковелі та Володимирі-Волинському майже однакова кількість пам'яток архітектури – 24 та 23 відповідно. У розрізі районів найбільше об'єктів архітектурної спадщини знаходиться у Горохівському (53 пам'ятки), Ківерцівському (32) та Луцькому (29 пам'яток). Тоді як Камінь-Каширський, Любомльський, Шацький та Любешівський райони за цим показником посідають останні позиції (18, 18, 10 та дев'ять пам'яток відповідно) [29].

Чималою кількістю пам'яток історії вирізняються Турійський (78 об'єктів), Ковельський (75) та Горохівський (63) райони області. «Найбідніше», виходячи з матеріалів дослідження, цей тип об'єктів культурної спадщини представлений у Шацькому (26), Ратнівському (36) та Любешівському (37) районах [29]. Хоча й ці дані також викликають повагу і дають підстави для розробки відповідних програм стосовно включення цих міст чи містечок до відповідних туристичних маршрутів, залучаючи кошти

усіх небайдужих до національної культурної спадщини осіб та організацій. І в цьому плані розпочата реформа місцевого самоврядування являє собою певний вихід із ситуації, оскільки саме громади є найбільш зацікавленими суб'єктами розвитку культурної інфраструктури, залучення наявних пам'яток до туристичної сфери.

Отже, наукове обґрунтування забезпечення діяльності в сфері функціонування культурної спадщини в контексті сучасних соціокультурних процесів, що визначають розвиток суспільства і його взаємодію з природним середовищем, набуває актуальності. Тим більше, що і пам'яток природи на Волині не бракує також і саме вони можуть певним чином «доповнити» потенціал історії новою формою рекреації

Важливість кваліфікованого аналізу та оцінки потенціалу культурної спадщини, як і будь-якого іншого виду ресурсів, полягає в обґрунтуванні його подальшого ефективного використання, а саме: системно-структурному визначенні місця конкретного ресурсу на певній території, встановленні адекватних цьому ресурсу шляхів і форм розвитку та в забезпеченні скоординованих дій усіх учасників процесу його освоєння й розвитку.

1.2. Форми збереження національно-культурної спадщини в сучасних умовах

Мета цього параграфу – виявити специфіку реалізації державної політики в питанні збереження культурної спадщини, беручи до уваги зарубіжний досвід організації приватно-громадського партнерства, збагачений новітніми цифровими методами, що використовуються сьогодні у цій сфері.

З огляду на міжнародні зобов'язання, взяті на себе Україною [11] та положення ст. 54 Конституції України держава має забезпечувати збереження об'єктів, що становлять культурну цінність [16].

Потрібно відзначити, що протягом лише двох останніх років відновлено механізми охорони культурної спадщини, що тривалий час не застосовувалися. Розблоковано наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України та вжито заходи стосовно контролю у сфері охорони культурної спадщини; значний крок зроблено і в частині виконання міжнародних зобов'язань у сфері охорони культурної спадщини, взятих на себе Україною, та співпраці з Комітетом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, тобто на законодавчому рівні зліснено чимало помітних кроків у позиціонуванні країни у світовому культурному просторі. Звісно, що чимало з ухвалених документів мають низку вад, які не сприяють ефективності окресленої проблеми, розпорошують сили та людські ресурси. Однак потрібно пам'ятати, що законотворчість – це достатньо складна і специфічна галузь, у якій результат з'являється не так швидко.

Розглядаючи це питання на більш локальному рівні, потрібно наголосити, що одним із пріоритетних завдань органів державної влади щодо охорони культурної спадщини є впровадження інформаційного ресурсу об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей.

Разом із тим, стан охорони цієї спадщини є вкрай незадовільним. До того ж десятки тисяч її об'єктів, що перебувають на державному обліку, зруйновані та пограбовані у зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України [34], відсутністю контролю за виконанням ухвалених рішень, слабкого професіонального рівня виконавців тощо.

Основними проблемами у цій сфері, на думку фахівців, є:

- недосконалість правового регулювання, що не сприяє ефективному збереженню та популяризації цих пам'яток;

- недостатність обсягів державного фінансування пам'ятко-охоронної галузі, без якого усі наявні програми виконуються не в повному обсязі, а відтак - не дають змоги перетворити цей процес на цілеспрямовану державну політику, яка повинна дати належний результат;

– відсутність спеціалізованих органів охорони культурної спадщини на місцях, що є безпосереднім свідченням недбалого ставлення органів державної влади до цього питання;

– відсутність спеціальної професійної підготовки та недостатня кількість кваліфікованих кадрів у сфері охорони культурної спадщини;

– відсутність належної інформаційної бази даних культурної спадщини, що не дозволяє оперативно реагувати на її проблемний ряд, а також ефективно використовувати у сучасній практиці;

– відсутність режимів використання об'єктів культурної спадщини та територій, пов'язаних із ними;

– недієвість заходів охорони у сфері охорони культурної спадщини, що засвідчує відсутність державного контролю за галуззю;

– нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері охорони культурної спадщини, зокрема нематеріальної, а відтак неможливість перетворити галузь на оригінальну і потужну сферу не лише для задоволення різноманітних духовних потреб населення, але й на засіб отримання прибутку, уникаючи при цьому варварського ставлення до культурний пам'яток;

– низький рівень залучення органами державної влади та органами місцевого самоврядування громадських інституцій, які репрезентують охорону культурної спадщини тощо [34].

Наголошуючи на необхідності збереження національної та всесвітньої культурної спадщини як одного з головних чинників формування української національної свідомості та відродження духовності українського народу, нагальною потребою, на думку дослідників та управлінців [7], [9], [11], є запровадження комплексної державної політики у сфері охорони культурної спадщини, метою якої стало б створення ефективної системи захисту цієї спадщини в державі, виявлення, використання її економічного, культурно-просвітницького, туристичного та іншого потенціалу, забезпечення провадження комплексної, послідовної та скоординованої

діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань з її реалізації.

Створення ефективної системи охорони культурної спадщини можливе лише за умови:

- проведення повної інвентаризації об'єктів культурної спадщини за участю фахівців за видами об'єктів із метою виявлення зниклих, таких, що не підлягають використанню, встановлення стану охорони і збереження об'єктів культурної спадщини, визначення обсягу необхідних ремонтно-реставраційних робіт, зокрема невідкладних, та їх орієнтовної вартості;

- упорядкування облікової документації на пам'ятки, що допоможе здійснити певну ревізію наявного культурного потенціалу;

- формування системи органів охорони культурної спадщини на місцях, що збереже наявний культурний фонд, допоможе широко використовувати його у потрібних державі чи регіонам напрямках;

- використання нових інноваційних технологій та підходів у сфері обліку культурної спадщини, що також сприятиме певній інвентаризації наявного культурного фонду;

- впровадження системних підходів до контролю за станом охорони і збереження об'єктів культурної спадщини, захисту традиційного характеру середовища;

- забезпечення єдності методологічних засад у сфері охорони культурної спадщини, що надасть певної логіки у розвиткові цього процесу;

- формування та розвитку засад державно-приватного партнерства у сфері охорони культурної спадщини, що стимулюватиме кожного, причетного до цієї сфери, знайти собі «місце» у цьому процесі і просторі і мати від цього відповідний результат [7], [8].

З огляду на вищезазначені проблеми в охоронній сфері культурної спадщини варто взяти до уваги досвід вирішення деяких проблем зарубіжними країнами, які, навівши лад у цій сфері, перетворили власний

культурний потенціал у невичерпне джерело фінансової стабільності та духовної практики [9].

Тож дослідження й аналіз досвіду США у питанні сталого збереження культурної спадщини, модифікований з метою відображення українського контексту, може слугувати оригінальною моделлю для дієвої програми ініціювання, підтримки та залучення приватного сектору до справи збереження культурного надбання України.

Як стверджують фахівці, приватно-громадське партнерство (далі ПГП) являє собою відповідний метод, що набув популярності у минулі кілька десятиліть і застосовується, здебільшого, до великих інфраструктурних проєктів [7]. Його результативність незаперечна. І суть його полягає у наступному:

За традиційним визначенням – це договірна угода між державним органом будь-якого рівня та приватною організацією, через яку розподіляються майстерність (технічні навички, знання) та майно (майнові цінності) кожного учасника для подальшого здійснення послуги або реалізації об'єкту на користь громади. Це надзвичайно актуально в умовах активного розгортання реформ місцевого самоврядування.

На додаток до розподілу наявних ресурсів, кожний учасник розподіляє ризики, здобутки і можливості у здійсненні послуги або реалізації проєкту [10]. Це комплексна, технічно складна угода, що найкраще пасує до великих проєктів з вимогою подальшого тривалого утримання і оперування. Широке застосування ПГП вимагає демонстрації представникам влади та платникам податків (зрештою, всім зацікавленим сторонам) відчутних переваг у збереженні коштів та ефективності.

Якщо застосовувати ПГП до збереження культурної спадщини, то це «залежні від контексту і те, що може бути успішним в одних обставинах, може стати справжнім крахом за інших умов. ПГП можуть залучати фонди приватного сектору, створювати можливості для прибутку приватного сектору, полегшують навантаження на урядові структури. Партнерство між

приватним та третім сектором (група, неурядові організації, матеріально немотивовані групи людей, ОСББ, активісти тощо) виникає як механізм для досягнення мети збереження та реставрації містобудівних утворень та менш монументальних історичних місць [22], [39]. І практика їх діяльності у складних умовах сьогодення є достатньо ефективною.

До переваг ПГП, на думку фахівців, можна віднести наступні:

- оптимальне та багатовимірне вирішення великих інфраструктурних проектів;
- більш швидке завершення проектів та зменшення запізнення стосовно реалізації в інфраструктурних проектах;
- більш швидке повернення інвестицій у порівнянні з традиційними методами через інноваційні розробки та підходи до фінансування;
- аналіз очікуваної вартості «життєвості» проекту та програмування таких компонентів проекту, як оперування та утримання, їхня вартість та очікуване зниження вартості
- зважені і цілком очікувані ризики: від початкової стадії до визначення здійсненності окремого проекту;
- ризики розподіляються між громадським та приватним секторами, що забезпечує виграшну позицію для всіх сторін-учасників («win-win situation»);
- звільнення додаткових бюджетних коштів на фінансування більш важливих соціально-економічних проектів, зменшення бюджетного дефіциту;
- прийняття та підтримання високих стандартів якості впродовж «життя» проекту;
- зменшення податкового навантаження на «користувачів». А все це дозволяє Уряду чи будь-яким іншим структурам, коли мова йде про менші локації, більш вільно здійснювати свої зобов'язання з делегування функцій [7], [10].

Засадами успішного ПГП є:

- ефективні методи ідентифікації змінних потреб кожного партнера;
 - культура довіри та співробітництва між партнерами (прогрес рухається зі швидкістю довіри);
 - прозорість розподілу функцій та ролей партнерів;
 - побудова постійних стосунків, відкритість до спілкування;
 - спроможність кожного партнера виконати зобов'язання;
 - відкритий доступ до важливої інформації для кожного з партнерів;
 - доступність фінансових та інших ресурсів;
 - сумісність з відповідними політичними та нормативними вимогами
- можливість більш широкого застосування;

Критеріями успішного ПГП у сфері збереження культурної спадщини є:

- визнання історичної споруди надбанням громади поза офіційним майновим статусом;
- існування сталої групи, що ініціює активність, зазвичай від уряду, третього сектору або з громади;
- існування певного каталізатора, що зрушує ідею перетворення – може походити з приватного, громадського секторів;
- широка підтримка проекту місцевою громадою, що урівнює сектор та політичні інтереси [7], [39].

Приватно-громадське партнерство із залучення величезної кількості зацікавлених сторін стало основою для реконструкції занедбаного залізничного коридору у південно-східній частині Манхеттену, що перетворився на всесвітньо відомий парк Хайлайн. Цей метод допоміг зберегти історичну військову базу в Пресцидіо у Сан-Франциско (місце подій відомого роману між російським капітаном Резановим та юною Кончітою, сюжет якого покладено в основу відомої рок-опери «Юнона і Авось»), перетворивши покинуту місцевість на один із найпрестижніших житлових районів міста. Завдяки партнерству вдалось відреставрувати і ще більше розкрити історичне значення об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Філадельфії – Індепенденс-Холл, будівлю, в якій підписали і

проголосили Декларацію Незалежності та Конституцію США. Перелік прикладів партнерських стосунків, що допомагають у досягненні спільної мети, можна продовжувати і всі вони свідчать про бажання громади чи групи зацікавлених осіб перетворити місце перебування на землі у затишний культурний простір, залучити до цього якомога більше людей, здатних акумулювати кошти та ідеї.

У той же час огляд чинного Закону України «Про державно-приватне партнерство» доводить його невідповідність розумінню сутності партнерства, традиційність надмірного контролю держави, покладання зобов'язань на приватні структури та ігнорування «третього сектору». Однак для ефективності партнерства пропонується застосування механізмів заохочення (чим більше внесок учасника, тим більше його ефективність та отримана вигода у спільній роботі) та створення «рушійного двигуна», компанії посередника задля досягнення консенсусу. На жаль, можливість випробувати новий для України метод на базі велодрому не була реалізована.

Концепція приватно-громадського партнерства, або теоретичне осмислення громадської і приватної ініціативи та їх впливу на пам'яткоохоронну та реставраційну діяльність в Україні лише починає розроблятися, поступово змінюючи бачення проблеми і роль у цьому процесі громади.

Лише через учать громадськості можна гарантувати сталий розвиток та збереження історичної спадщини [7], [39]. Приватно-громадське партнерство, так само як і інші засоби спільного вирішення проблем, спрямовуватимуть приватну та громадську ініціативу на розвиток та підтримку історичних місць задля блага громад, в тому числі зайнятості, освіти, туризму та загальної обізнаності щодо культурної цінності. Подальше розроблення теми залучення громад до збереження культурної спадщини сформує «дорожню карту» для українських недержавних

організацій з метою зміни напрямку їхньої діяльності з пасивного захисту до активного збереження та використання історичних місць [45].

Ситуація стосовно популяризації культурної спадщини покращилася останнім часом у зв'язку з проведенням на всеукраїнському рівні низки науково-практичних конференцій, ярмарків під загальною назвою «Українське село запрошує», друку чималої кількості довідникової, рекламної літератури та інших аналогічних заходів із залученням іноземних партнерів, для яких Україна також являє значну цінність як туристичний ринок, оскільки населення Західної Європи хоче бачити не лише якісні готелі, яких в світі безліч, але й історичні пам'ятки, національну кухню, святково-обрядову практику та чимало іншого, чого вже немає не лише у Західній Європі, але й у світі. І в цьому плані Україна є справжньою культурною екзотикою для іноземців. А «зелений туризм» Рівненщини, до прикладу, не йде в жодне порівняння із закарпатським чи прикарпатським, який повною мірою орієнтований на готельно-ресторанний бізнес, тоді як західно-поліський - виключно на народно-культурну складову. І навіть сам перелік вміщених у книзі проф. кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ Виткалова С. В. послуг, які надають майже 100 агросадиб Рівненщини [3, с. 303-336], стали справжнім відкриттям для іноземців як за якістю регіональної кухні, обслуговування, так і за формами відпочинку. А ціна їх справді шокувала своєю нереальністю як для Заходу. І сьогодні для відпочинку на Рівненщині потрібно замовляти послуги (агросадиби) як мінімум за рік.

Ще одним показником покращення ситуації стосовно культурної спадщини, а точніше ефективного її використання, стало ухвалення на всеукраїнському рівні низки законів та підзаконних актів, спрямованих на популяризацію цієї сфери, в результаті організаційно-культурних заходів якої обласні ради, зокрема й Волинська, ухвалили чимало цільових Програм, спрямованих саме на цей аспект. В результаті, незважаючи навіть на неповне, а згодом і його відсутність взагалі, фінансування вдалося провести

паспортизацію культурної спадщини районів, здійснити хоча б косметичних ремонт наявних пам'яток, започаткувати безліч цікавих програм, типу «Музей одного села», «Музей однієї вулиці» тощо, а на загал - виявити справжній потенціал галузі, описати, а відтак і популяризувати в мережі, наявний культурний фонд.

У результаті виконання цієї Програми кожен населений пункт встановив на своїй території також безліч різноманітних двомовних знаків із зазначенням того, що та тій чи іншій території знаходиться, як туди дістатися тощо. Та й ще не повсюдно виведені зі складу Управлінь культури обласних державних адміністрацій відділи туризму також спробували заробляти гроші через популяризацію оригінальних туристичних маршрутів, стимулювали місцеве населення до розширення пропозицій стосовно «сільського» туризму, у якому й монументальні пам'ятки «знайшли» себе. Одним словом, питання зрушилося з місця..

Отже, ознайомившись із державною політикою в галузі збереження культурної спадщини, та взявши до уваги зарубіжний досвід організації приватно-громадського партнерства, спробуємо розглянуто новітні цифрові методи в організації цієї справи.

Розглянемо декілька нових форм збереження культурних пам'яток та їх популяризації, а саме: віртуальний тур; 3-d моделювання.

За останні роки туристична галузь України зробила значний крок у використанні інформаційних технологій (ІТ). Завдяки їх розвитку виникла нова форма буття – віртуальна реальність. Серед користувачів Інтернету світу популярності набирає віртуальний туризм, що став одним з основних напрямів туристичної індустрії [8-9], [43], [47] і впевнено продовжує посідати осібне місце у туристичній практиці.

Загальновідомо, що віртуальні тури є ідеальним рішенням для візуалізації. За допомогою різних інтерактивних елементів у WEB-середовищі вони створюють моделювання реального середовища. Щоб відобразити реальні місця, найефективнішою технікою розробки виступає

360° сферичне «з'єднання» знімків панорами. Панорами включають об'єкти будь-якого розміру (експонати музеїв і картинних галерей, приміщення готелів, вулиці та будівлі міст, алеї парків, види з висоти пташиного польоту тощо) і з'єднані між собою імітованими поздовжніми пересуваннями всередині об'єкта таким чином, що створюється ілюзія реального руху вздовж і всередині об'єкта з можливістю зупинки для кругового огляду в найбільш цікавих місцях. Глядач може довільно змінювати напрями руху, використовувати функцію збільшення зображення, переміщатися вперед і назад, вправо і вліво [8], [43], що створює безліч переваг особливо для молоді, яка переважну кількість власного вільного часу проводить у соціальних мережах. І хоча будь-яке віртуальне споглядання не дає того ефекту, який можливий при реальному перебуванні у музеї чи біля пам'ятки, враховувати сучасні запити нової генерації «відвідувачів» потрібно.

Отже, віртуальний тур створює у глядача «ефект присутності», тобто яскраві зорові образи, що запам'ятовуються [2], [43]. Незважаючи на те, що учасник віртуального туру виступає лише пасивним глядачем, головною його перевагою є доступність для будь-якого користувача мережевих технологій і відсутність істотних додаткових витрат [43]. Віртуальний туризм замінює і справжню подорож, і реальний туризм, оскільки є комфортним, зручним, безпечним, оскільки здійснюється в межах будинку чи квартири і розширює горизонти культурного простору [20].

Віртуальні музеї надають відвідувачам безоплатний доступ до культурної спадщини й світових мистецьких досягнень. Рейтинг відвідуваності сайтів та сторінок віртуальних музеїв надзвичайно високий: вони є каналом поширення культурних цінностей і долучення населення до культури [8]. Врешті-решт, це також ще одна форма «споживання» чи доручення до культури.

Детальний аналіз джерельної бази дав змогу виділити переваги і недоліки віртуальних турів, які подаємо в таблиці.

Таблиця 1.2.1 Переваги і недоліки віртуальних турів

Переваги	Недоліки
Доступність (можливість огляду будь-яких об'єктів без матеріальних затрат)	Неможливо поставити питання під час перегляду туру
Багаторазовість (можливість багаторазового перегляду 3D-туру)	Залежність від розробників (професіоналізм розробників є визначальним фактором кінцевої якості продукту)
Постійність (тур можна переглянути скрізь і завжди)	–
Вартість (доступна вартість впровадження технології)	–
Простота у використанні	–
Збільшення зацікавленості локацією	–

Аналіз таблиці 1 показує, що віртуальні тури мають чимало переваг, однак необхідно також звернути увагу на ті загрози, що виникають під час їх створення (поява нових конкурентів, які впроваджують аналогічну технологію; застарілість методів розробки; неопукність нововведення). Усунення цих загроз, безумовно, може вплинути на кінцеву якість продукції. Утім, це звичайна складова будь-якого нововведення, що передбачає оперативність, мобільність та інші якості, потрібні для того, щоб утриматися на ринку сучасних послуг.

Розвиток інтернет-технологій (системи пошуку та бронювання турів, квитків, інтернет-путівники, сервіси відгуків та рекомендацій) та широкі можливості їх впровадження у діяльність туристичних підприємств роблять подорожі ще більш доступнішими широким масам населення. Залишається лише якісні їх розробка та оперативна пропозиція й технологічний супровід.

Як приклад, можна навести м. Луцьк, де активно впроваджуються та використовуються ІТ в обслуговуванні туристів та в інфраструктурі: туристичні Інтернет-путівники, центр туристичної інформації, електронні інформаційні кіоски тощо [33], [46].

У рамках всеукраїнського туристичного проекту Open Ukraine Луцьк став першим в Україні містом, для якого зробили й опублікували 3D-тур. Він складається з 10 аеропанорам та 55 наземних панорам. Повітряну зйомку проводили за допомогою квадрокоптерів (2013 р.). Міні-гелікоптери

запускали в небо над Луцьком і керували ними дистанційно. Панорами цього 3D-туру доступні в інтернеті за адресою <http://open-ua.com/lutsk/>. Тут можна побачити більшість національних пам'яток м. Луцька та віртуально відвідати їх [33].

Аналіз пропозицій, спілкування з учасниками та й споглядання за ситуацією, що складається у місті, помітно, що кількість туристів, які відвідують м. Луцьк, щороку змінюється. Відповідно, приватний сектор активізує власну діяльність: відкриваються нові готельні та ресторани заклади, створюються нові робочі місця, покращується імідж міста на українській та світових аренах.

За підрахунками, наведеними на основі даних головного управління статистики у Волинській області у 2015–2017 роках, загалом Луцьк відвідало 59 193 туристи (рис. 1.2.1). Це достатньо високий показник як для такого обласного центру.

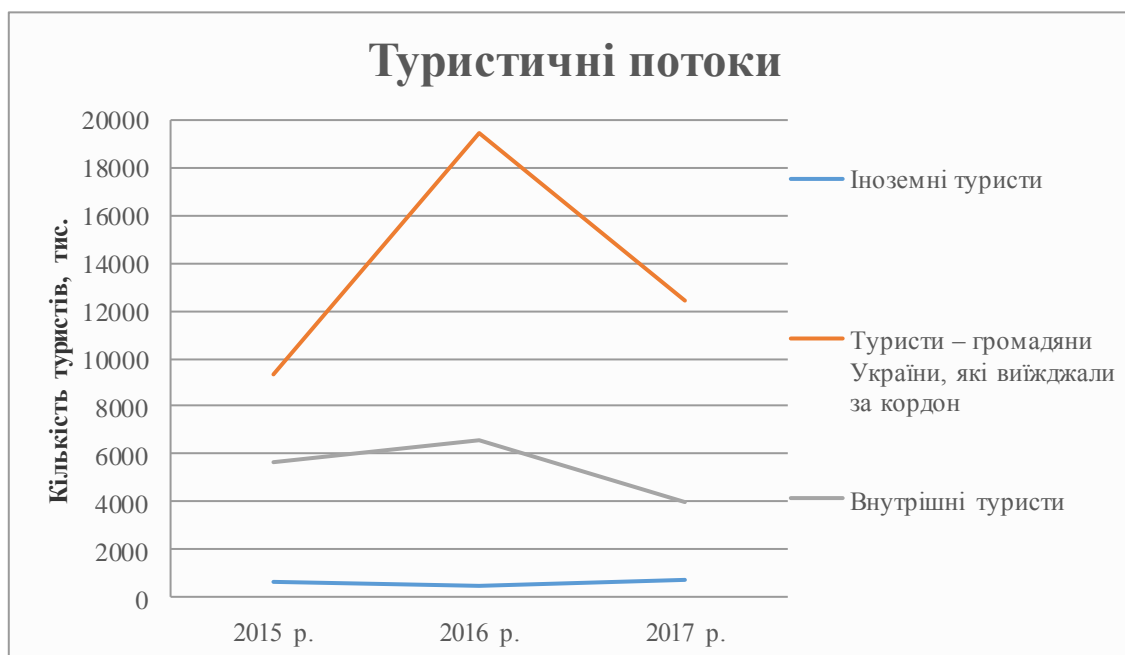

Рис 1.2.1. Туристичні потоки у 2015-2017 рр.

Аналіз цих даних, матеріали власних опитувань засвідчили, що відвідуючи музеї, все більше лучан цікавляться історією Волині та Луцька, що є загальною тенденцією сучасного життя. Адже відкриття архівів, нова

публіцистика, теле-та відео програми історичного спрямування об'єктивно стимулювали інтерес до національної історико-культурної проблематики.

Дані результатів нашого дослідження показують, що у 2015–2017 рр. спостерігається стала тенденція до збільшення кількості відвідувачів музеїв (рис. 1.1.2) [12].

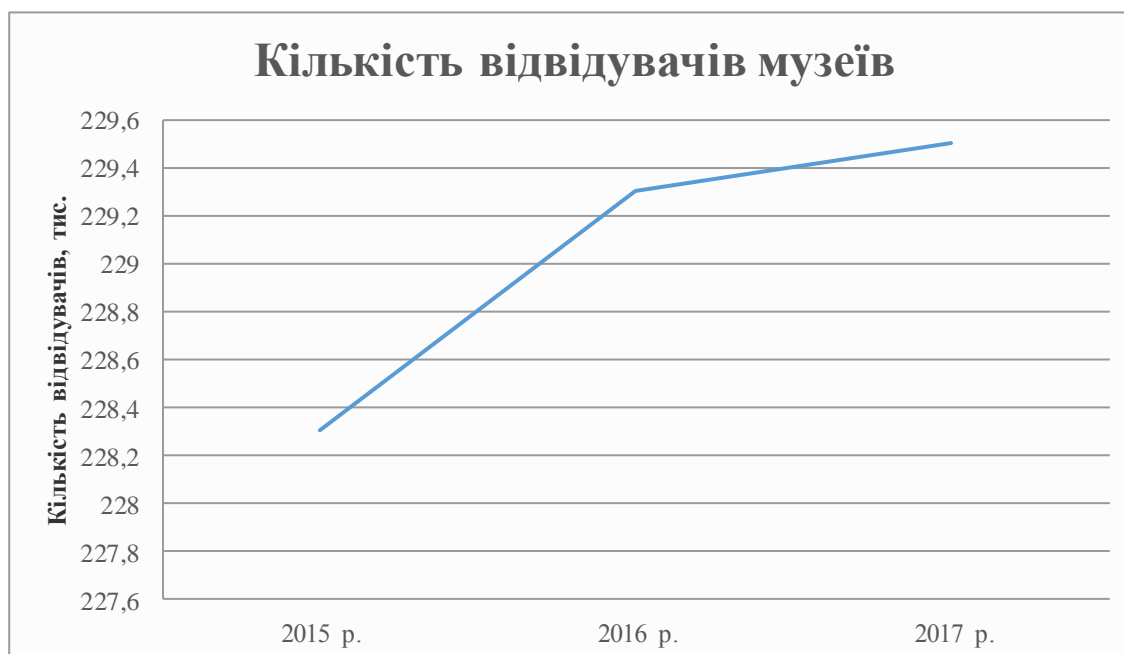

Рис 1.2.2. Кількість відвідувачів музеїв у 2015-2017 рр.

Тому використати цю потребу місцевого населення – провідне завдання усіх зацікавлених сторін, зокрема й працівників музейної мережі.

Нагадаємо, що уже упродовж декількох років в Україні функціонує державна програма «Малі міста – великі враження». Тож у рамках проєкту «Нове життя старого міста: ревіталізація пам'яток історико-культурної спадщини Луцька та Любліна» основними об'єктами, які підпадатимуть під ревіталізацію, стануть Башта Чорторійських, частина Окольного замку, підвали монастиря єзуїтів м. Луцька та Готична вежа у Любліні.

Варто зазначити, що ці пам'ятки архітектури, що підпадають під ревіталізацію, мають велике значення і для міста. Так, оборонна Башта Чорторійських – це легендарна пам'ятка Луцька. Зведена вона, як відомо, на

рубежі XIV–XV століть, Окольний замок підсилював захист Верхнього (Любартського) замку з півдня і заходу.

До нашого часу від потужної фортифікаційної споруди залишилася лише одна вежа, названа на честь князів Чорторійських – власників Луцька у період його розквіту (додаток, рис. 1.2.3).

Знову звернемося до історичних фактів: Луцький єзуїтський колегіум (сьогодні монастир єзуїтів) почав свою діяльність у 1612 р. за сприяння єпископа П. Волицького. У навчальному закладі викладали філософію, фехтування, танці, мови, математику та фізику, фактично типові дисципліни, що характеризували оригінальну освітню мережу тогочасних західноукраїнських теренів упродовж значного історичного періоду. Згадаємо, до прикладу, Острозький колегіум, чи у більш пізній період - Кременецький ліцей.

Колегіум був одним із «найзаможніших» на Волині. Після Другої світової війни підвали колегіуму використовували як склади, а саме приміщення під контору, майстерні, житло [13].

Із метою залучення якомога більшої кількості туристів, інформування про поточний стан приміщень під реставрацію у рамках проекту «Нове життя старого міста: ревіталізація пам'яток історико-культурної спадщини Луцька та Любліна» був розроблений інформаційний віртуальний тур двома локаціями: Баштою Чорторійських та підвалами єзуїтського колегіуму, який об'єднано в один туристичний інформаційний продукт, попередній перегляд якого авторами засвідчив достатньо високу якість.

Подача інформації про Башту Чорторійських і підвали монастиря єзуїтів за допомогою 3D-туру стане ефективним інформаційним інструментом, завдяки якому підвищиться зацікавленість зазначеними пам'ятками, суспільство буде інформоване про сучасний стан приміщень, заплановані зміни в рамках проекту. Тож саме таким проетами (програмами) буде поступово розширюватися і позиціонування України у світовому культурному просторі, а відтак – і відповідні фінансові надходження, і

підвищення рівня духовної культури, особливо молоді, стан якої вже давно викликає стурбованість не лише держави, але й органів правопорядку.

Інша область популяризації та збереження історико-архітектурних пам'яток тримірного моделювання – це можливість використовувати реконструкції для публікації матеріалів в галузі історії, археології та, загалом культурної практики, а головне – введення їх у науковий обіг.

Тривимірна комп'ютерна реконструкція сьогодні – це невід'ємна частина публікації матеріалів сучасних археологічних досліджень, а також дослідницький інструмент для вивчення унікальних видів будівництва. Водночас, і це надзвичайно важливо, зважаючи на стан матеріально-технічної бази галузі, цифрові реконструкції є основою для планування протиаварійних, консерваційно-реставраційних робіт, музеєфікації історичної спадщини [36].

Тому більшість авторитетних учених вже сьогодні вважають, що тримірна графіка у ХХІ столітті стане основною формою публікації матеріалів у відповідних галузях науки. Окрім наукового, використання тримірних візуалізацій історико-архітектурних пам'яток культури застосовують у різноманітних художніх рішеннях, виконуючи, наприклад, рисунок, живопис, графіку тощо. Отримані художні результати використовують значною мірою і для виготовлення сувенірної продукції або як твори мистецтва, що, безумовно, сприятиме популяризації об'єктів історичної спадщини, що, у свою чергу, дасть фінансові можливості для їх збереження в належному стані, тобто проведення необхідних пам'яткоохоронних робіт, паспортизації тощо [11].

Цікавими є цифрові інформативно-документальні реконструкції історико-архітектурних пам'яток Луцька Д. Авраменка, виконані ще на початку 2016 року. Науковець за досить незначний відтинок часу здійснив декілька реконструкцій пам'ятників Старого Луцька, проведених на основі матеріалів археологічних розкопок, сучасних малюнків, а також джерел, опублікованих у науковій пресі. Серед перших його робіт була

реконструкція Собору Святої Трійці, виконана на основі художніх зразків архітектора Р. Метельницького (додаток, рис. 1.2.5).

Згодом ним же було реконструйовано середовище довкола собору, а саме Монастир Шариток і частину Окольного замку Луцька з вежами: Владик Волинських, Пінська, Перемильська, Воротня та Чорторійських (рис. 1.2.6). Подальші його реконструкції стосувались дрібних об'єктів, які наповнювали вже внутрішнє середовище Луцького замку, розширюючи наші уявлення про історичну практику (додаток, рис. 1.2.7).

Наприкінці 2018 році ним було створено тримірну реконструкцію Вірменської церкви (додаток, рис. 1.2.8).

Відзначимо, що ці реконструкції можуть дати достатньо повне уявлення про пам'ятник, часом незмірно більше, ніж традиційні ілюстрації, вони можуть сприяти «повному зануренню» глядача у віртуальний світ за рахунок анімації камери; можна також здійснювати рух людини, переміщаючись довкола пам'ятки в просторі, коли вона ще не була зруйнована або іншим чином втрачена. Можна й відновити характер освітлення простору, давши тим самим можливість глядачеві відчутти себе учасником подій, що відбувалися багато століть тому.

І цей ряд можливих маніпуляцій із пам'яткою можна продовжувати й надалі, розширюючи таким чином лише можливості обраної форми. І в цьому й полягає роль музейних установ у розширенні форм позиціонування наявного культурного продукту.

Проте, головною перевагою розробки тримірних реконструкцій, на нашу думку, є формування інформаційної платформи для інтелектуального управління пам'яткою реальною, що є головним інструментом як популяризації, так і збереження історико-архітектурних пам'яток загалом [11]. І це особливо актуально для дітей та молоді.

Відтак, згадані вище методи, безперечно, сприятимуть залученню уваги суспільства до проблем збереження існуючих пам'яток.

Таким чином, незважаючи на всі труднощі проблеми та виклики сьогодення, сфера культури і мистецтва в Україні має широкі можливості й різні, причому достатньо ефективні шляхи для розвитку, які кожна локація реалізує за своїм особливим творчим і комерційним сценарієм. І саме розробка IT-інфраструктури є одним із важливих сценаріїв на шляху до успішного розвитку культури, позиціонування міста у туристичному просторі. Вона дає добрий приклад й іншим центрам для розробки власних туристичних програм, адже музейна та туристична сфера розвивається в усьому світі прискореними темпами і не враховувати ці тенденції – значить залишатися осторонь культурного процесу.

РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ. ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

2.1 Замок Любарта в контексті регіональної культурної політики

Сьогодні, коли світ переживає революцію у сфері подорожей, а кількість мандрівників, що подорожують планетою, збільшується, відкриваючи для себе нові території, країни і міста, не зважаючи на війни, природні катаклізми та загрози тероризму, не лише туроператори постійно розширюють свою пропозицію, щоб привабити більшу кількість людей, але й самі дестинації конкурують між собою, створюючи унікальні, відмінні від інших, туристичні продукти.

Використання культури, як ресурсу регіонального розвитку, – це нова реакція на виклик сьогодення, який так чи інакше пов'язаний із різними типами ресурсів.

Регіональні керівники культурної сфери сьогодні використовують (чи мають це робити) головним чином традиційні ресурси: об'єкти, ресурси натуральні і матеріальні. Ресурси нового типу – інформаційні, символічні, просторово-територіальні, часові та інші – мало задіяні. Культурні ресурси – це джерело унікальних конкурентних переваг регіону. Оскільки культурні відмінності сьогодні стають все більш глибокими і їх пізнання й складає предмет туризму.

Якщо на рівні окремих великих міст можна вести мову про часткову активізацію культурних ресурсів для стимулювання соціально-економічного розвитку (реставрація об'єктів культурної спадщини, фінансування чи співфінансування муніципалітетами різних соціокультурних проектів та програм), то на рівні невеликих міст, сільських громад ці ресурси майже не застосовуються через брак коштів, а головне – ініціативних людей, здатних це питання зрушити з місця і перетворити на предмет власного захоплення. [19]. У цьому зв'язку актуальності набуває фахова освіта, за допомогою якої ці питання можна легко вирішувати. Стимулювати його можна й за

допомогою системи підвищення кваліфікації працівників галузі, яка сьогодні також ледь жевріє через вище наведені проблеми. Рівненський факультет підвищення кваліфікації працівників галузі культури ще якимось чином стимулює цю мережу. Однак розгляд цього питання виходить за межі предмету нашого наукового пошуку.

Сьогодні в Україні облік культурних ресурсів переважно здійснюється з метою збереження історико-культурної спадщини або розвитку регіонального туризму. Але роль культурних ресурсів, як джерела конкурентних переваг регіону є, як свідчить сучасна практика, значно ширшою.

Для формування конкурентних переваг Волинської області культурні ресурси являють значний інтерес, тому що:

- вони вже самі по собі є часто унікальними і не можуть бути копійованими іншими виробниками;
- на відміну від більшості природних, культурні ресурси можна створювати;
- ринок культурного продукту в Волинській області є сформованим і має значні перспективи щодо власного розвитку;
- ці культурні ресурси часто сприяють покращенню дизайну середовища, що підвищує рівень привабливості територій для проживання, сприяє акумулюванню високоякісного людського потенціалу; є одним із найперспективніших напрямів ревіталізації територій; сприяють налагодженню співробітництва (транскордонного, міжнародного), зокрема в межах спільних програм збереження, популяризації та актуалізації культурних надбань [21].

Отже Луцьк обрав туризм одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку ще в 2013 році. Тоді ж було створено управління туризму та промоції Луцької міської ради, основною метою якого стало формування позитивного туристичного іміджу Луцька, сприяння розвитку туризму та рекреації у місті [35].

Управління у своїй роботі, окрім нормативно-правової бази, керується й цільовими короткостроковими програмами розвитку туризму, які передбачають проведення інформаційно-промоційних кампаній у Луцьку, регіоні, Україні та сусідніх країнах, спрямованих на популяризацію міста як туристичної дестинації, зокрема й шляхом промоції історико-культурної спадщини [19], [34], [42], а також Стратегією туристичного розвитку м. Луцька, що передбачає запровадження програм збереження історичних пам'яток [19]. І сьогодні ці Програми є такими, що здатні викликати інтерес як у кадрового управлінського корпусу, так і широкого загалу населення, яке від реалізації подібних Програм сподівається бачити власний зиск, правда, якщо ці Програми враховуватимуть і інтереси більшості мешканців.

Розглянемо можливості промоції історико-культурної спадщини та перетворення її на якісний туристичний продукт (на прикладі окремих проектів, реалізованих управлінням туризму та промоції міста).

За визначенням Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО 16 листопада 1972 р., під «культурною спадщиною» розуміють:

– **пам'ятки**: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;

– **ансамблі**: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем, які є визначною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;

– **визначні місця**: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології [14].

Більшість туристичних дестинацій бережливо ставиться до своєї історико-культурної спадщини як фактору залучення туристів. Наявність

унікальних історичних об'єктів може створити передумови успішного розвитку туризму в регіоні. Знайомство з історією та історичними об'єктами, наявність розвиненої культурної інфраструктури є потужним спонукальним туристичним чинником. Важливою складовою процесу розвитку туризму у містах, невеличких містечках чи селах, поза сумнівом, є критерій збереженості та використання з туристичною, тобто пізнавальною, емоційно-чуттєвою метою об'єктів історико-культурної спадщини, що складає основу так званого культурно-пізнавального туризму [21].

Під культурним туризмом розуміють активність осіб як в місцях їх туристичного перебування, так і постійного проживання, яка дозволяє пізнавати й отримувати новий досвід з життя інших людей, віддзеркалюючи їх суспільні звичаї, релігійні традиції, інтелектуальну думку, спадок, культурні прагнення і ті, що мають на меті задоволення людських потреб, а також очікувань в сфері культури [9], [22].

Історико-культурна спадщина міста потребує просування на туристичний ринок. Тому необхідно займатись поширенням інформації про історичний потенціал дестинації. Серед цікавих і дієвих заходів його презентації і приваблення туристів є проведення тематичних фестивалів.

Залучення об'єктів історико-культурної спадщини в туристичні процеси відіграє важливу роль у розвитку туристичних регіонів, чим безперечно користується Луцьк як один із туристичних центрів України.

Організацією ідей регіональної культурної політики займається «Центр туристичної інформації та послуг».

КП «Центр туристичної інформації та послуг» створене рішенням Луцької міської ради від 30.09.2009 р. № 47/7 «Про створення комунального підприємства «Центр туристичної інформації та послуг», засноване на комунальній власності територіальної громади міста та підпорядковане і підконтрольне Луцькій міській раді, міському голові. Безпосередньо підпорядковане Управлінню туризму і промоції міста Луцької міської ради [35, 24].

Основними напрямками, на які спрямована робота Центру, виходячи з оприлюдненої документації, є:

- поліпшення рівня туристичного обслуговування мешканців та гостей Луцька;

- посилення і стабілізація співпраці зі складовими елементами індустрії гостинності міста: адміністрацією Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку, музеями, навчальними закладами, готелями, закладами харчування тощо;

- проведення низки інтелектуально-просвітницьких та пізнавально-розважаль-них заходів у рамках відзначення 590-ї річниці З'їзду європейських монархів у Луцьку, а також інших пам'ятних для міста дат;

- підвищення ефективності використання туристичних об'єктів шляхом створення нових туристичних маршрутів;

- забезпечення належного рівня промоції міста в Україні та за кордоном;

- посилення рівня туристичного інформування про історико-культурну спадщину та культурно-мистецький потенціал Луцька;

- написання і подання грантових заявок у проекти міжнародних організацій щодо збереження та популяризації історико-культурної спадщини (Рада Європи, Корпус Миру США в Україні тощо) [35].

Один із ключових напрямів роботи комунального підприємства – популяризація історико-культурної спадщини міста серед туристів і місцевих мешканців. Працівники Центру є адміністраторами офіційного туристичного сайту Луцька (VisitLutsk.com) (додаток, рис. 2.1.1). Публікація статей, присвячених історико-культурній спадщині міста, здійснюється на сайті чотирма мовами (українською, англійською, польською, російською), що також певною мірою просуває цю інформацію у світовий культурний простір. Їх ефективність також постійно вивчається і вносяться зміни до інформаційних буклетів та форми подальшої діяльності.

Потрібно відзначити, що від початку роботи Центру туристичної інформації та послуг тут створено низку екскурсійних маршрутів, що безпосередньо показує візитерам-екскурсантам об'єкти історико-культурної спадщини Луцька. Найпоширеніша серед них є загальнооглядова екскурсія Старим містом, що формує в учасників загальне враження про цю локацію. Цю практику, до речі, використовують майже всі невеличкі міста України.

Історична мандрівка розпочинається від перехрестя вулиць Лесі Українки і Сенаторки Левчанівської або Театрального майдану, і закінчується під мурами Луцького замку. Цього і в часовому, і в інформаційному плані достатньо для формування загального враження про це старовинне місто.

У 2019-2020 рр. комунальне підприємство «Центр туристичної інформації та послуг» реалізовуватиме Програму розвитку, затверджену рішенням сесії Луцької міської ради від 21 грудня 2018 р.. [41].

Серед заходів, покликаних інформувати місцевих жителів і гостей міста про історико-культурну спадщину Луцька, особливо важливими бачаться, виходячи з наявних пропозицій:

– реалізація інформаційно-просвітницької і соціально-інтелектуальної кампанії внутрішньої та зовнішньої промоції «Луцьк – моє місто!» (оглядові та тематичні, авторські екскурсії містом, екскурсії до музеїв та галерей Луцька (реалізація проекту «Екскурсіводи у відпустці»), зустрічі з краєзнавцями і науковцями, майстер-класи, проведення онлайн конкурсів на кращу світліну міста, запровадження популярних ініціатив «Я – амбасадор Луцька», «Я – лучанин/ лучанка!»);

– створення концепції та виготовлення промоційної поліграфічної і сувенірної продукції (підготовка та друк низки буклетів, путівників, мап, презентаційних та науково-популярних видань про Луцьк, листівок, сувенірів із логотипом Луцька тощо) [41].

У той же час, позитивно оцінюючи розглянуті вище види роботи Центру чи аналогічну діяльність, організовану іншими тотожними структурами в регіоні, слід наголосити й на іншому.

Сучасній людині, що здійснює туристичну подорож, потрібні не лише оздоровлення та відпочинок, але й отримання нових яскравих вражень, здебільшого позитивних, що несуть, у той же час й важливу інформацію, збагачують знання та розширюють світогляд. І цю потребу може частково задовольнити досить розповсюджений етнографічний туризм, що передбачає подорожі до етнографічних центрів з автентичними об'єктами культури та побуту. Але таких центрів не так вже й багато, до того ж чимало з них не можуть приймати велику кількість туристів із причини невисокого суто технічного потенціалу – відсутності належної інфраструктури та фахівців.

У сучасних умовах все помітнішою є тенденція, суть якої полягає в тому, що специфіка організації туристичних акцій в кожному конкретному регіоні має чимало відмінностей і часто викликає несприйняття місцевого населення тією кількістю відвідувачів, які з'являються біля кожної конкретної пам'ятки чи претендують на перегляд певних культурних пропозицій чи програм.

Приміром, сьогодні у міжнародному туризмі, а в замку Любарта щодня буває чимало іноземних відвідувачів, під час оглядових екскурсій, є традиція знайомити туристів із регіональним культурним рядом: місцевими танцями, співом чи стравами, або під час обіду чи вечері туристам пропонується послухати місцеву музику або пісні, переглянути виставу чи ритуал, базований на місцевій (регіональній) культурній традиції чи звичаї тощо. Або для більш зацікавлених у пізнанні місцевої культури туристам пропонуються спеціалізовані тури, власне, етнографічний туризм, під час організації якого все частіше на догоду туристам нівелюються місцеві традиції, наприклад, коли для гостей показують ритуал, який має проводитись за місцевими звичаями лише раз на рік або раз на місяць, а його

показують щомісяця або щотижня, зважаючи на пропозицію (попит). Ця практика найбільш часто використовується на Закарпатті.

У цьому зв'язку чимало дослідників-культурологів та й практиків сфери стверджують, що є підстави у такому випадку для обмеження спілкування мандрівників і місцевого населення, оскільки туризм негативно впливає на самобутню національну культуру, насаджуючи культуру масового туристичного ринку та відповідні стандарти життя розвинених країн із техногенною орієнтацією.

Відомо також, що в певних туристичних центрах або регіонах спостерігається деструктивний вплив туризму на місцеві культури ще з кінця 60-х років ХХ століття [11; 8-9]. (Чи на правильному шляху культурний туризм? // Кур'єр ЮНЕСКО. – вересень / жовтень, 1999) Але в останні десятиріччя ця проблема набула широкого резонансу через невпинне зростання кількості міжнародних подорожей та поступово розширюється спектр можливих пропозицій. І Західна Україна це демонструє повною мірою.

Цей ряд аналогічних аспектів можна продовжувати й надалі. Але всі вони засвідчують лише єдине: організатори будь-яких туристично-екскурсійних заходів мають мати відповідну кваліфікацію, рівень професійної культури, громадської свідомості, узгоджувати власні дії з відповідальними структурами, що функціонують на кожній конкретній території (органи місцевої влади). І взагалі зважати на те, що головна мета будь-якої культурної діяльності полягає не лише в отриманні прибутку, але й збереженні певних національно-культурних ознак, ідентичності та інших речей із культурного ряду.

.Таким чином, промоція історико-культурної спадщини м. Луцька залишається одним із ключових напрямів реалізації регіональної культурної політики. Упродовж семирічної діяльності від моменту його створення, працівникам Центру під керівництвом Управління туризму і промоції Луцької міської ради вдалося реалізувати низку успішних проектів та акцій,

покликаних звернути увагу туристів і місцевих мешканців на історію та культуру міста. І саме такий підхід засвідчує його ефективність і належну культурну спрямованість.

2.2. Напрями організації культурно-дозвілєвої діяльності в умовах замку Любарта

Однією з найважливіших пам'яток міста є Луцький (Верхній) замок (XIV–XV ст.) – пам'ятка архітектури національного значення. Саме він є не лише окрасою міста, специфічним його туристичним брандом, але й центром організації численних культурно-дозвілєвих заходів, що організуються упродовж значного періоду і стали вже традиційними. Проаналізуємо найбільш типові культурні практики, що організуються працівниками цієї установи упродовж року.

Протягом року на території замку відбуваються фестивалі, імпрези та інші заходи, що є додатковим стимулом і для місцевих жителів, і для численних туристів для відвідування цього об'єкту, а також збільшення фінансових надходжень для підтримки установи, розгортання наукових досліджень, організації піар-акцій та інших заходів, спрямованих на популяризацію й позиціонування Волині у культурному контенті..

Найяскравішими серед них є «Ніч у Луцькому замку» та «Стародавній Лучеськ. Доблесть віків», які найкраще відповідають суті та репрезентують красу архітектурної пам'ятки, де відбуваються. Розглянемо ці заходи.

«Ніч у Луцькому замку» являє собою щорічний арт-фестиваль на території історико-культурного заповідника «Старий Луцьк», що відбувається в останній тиждень червня – перший тиждень липня. Вперше фестиваль відбувся в 2007 році, здобувши популярність та міжнародне визнання. Його проведення відіграло суттєву роль під час ухвалення рішення щодо визнання Луцького замку переможцем у Всеукраїнській акції «7 чудес України». Проект визнано й найкращим у рейтингу серед мистецьких подій Волині та внесено до списку 100 найкращих подій для

туріндустрії України 2012 року, що підтверджено відповідним сертифікатом. Перемога в рейтинговій акції «Людина року Волинського краю-2010» у номінації «Подія року» стала свідченням популярності заходу й серед волинян. Організаційно-мистецький рівень проекту був високо оцінений експертами з питань культурної політики Ради Європи [32].

Одним словом, навіть цього переліку відзнак достатньо, щоб позиціонувати цю культурну пам'ятку, на території якої відбувається чимало атракцій, як у структурі культурної спадщини України, так і серед найбільш помітних центрів організації культурної діяльності на рівні регіону.

Як свідчить численна рекламна інформація та й власні спостереження, складовою частиною цього арт-шоу є імпровізовані лицарські бої та реконструйовані середньовічні розваги, а також театралізовані дійства, виступи місцевих та запрошених гуртів і театрів, майстер-класи народних майстрів із гончарства, лозоплетіння, соломоплетіння, флористики та ковальства, дегустація та приготування національних страв, заземлюючи таким чином культурну складову заходу на місцевий етногрунт і саме цим наближаючи його до традиційних культурних імпрез, характерних вітчизняній культурній практиці, зокрема й Західному Поліссю.

До прикладу, програма арт-шоу «Ніч у Луцькому замку – 2019» включала в себе наступні заходи:

- театралізоване дійство «Саміт у Луцьку»;
- театр історичного танцю «Джойссанс» (Київ);
- театр стародавнього танцю «Belriguardo» (Польща);
- караїмський ансамбль танцю «Birlik» (Литва);
- гурт середньовічної музики «Holloenek Hungarica» (Угорщина);
- гурт середньовічної музики «Irdorath» (Білорусь) [32].

Ця програма не лише надала певну інформацію гостям-учасникам дійства, але й значною мірою сприяла розширенню уяви місцевих жителів про культурний потенціал учасників, вплинула на їх ціннісний ряд (додаток,

рис. 2.2.1). Та й мультикультуралізм, яє важливий сегмент сучасності, у цьому переліку також знайшов себе повною мірою.

Стосовно іншого, найбільш помітного заходу з цього культурного ряду, відзначимо наступне.

Фестиваль «Стародавній Лучеськ. Доблесть віків» (додаток, рис. 2.2.2). спрямований на спробу наблизити до учасників та відвідувачів заходу середньовічну епоху, здійснити спробу популяризації лицарського бою, який, до речі, 2017 року в Україні визнано офіційним не олімпійським видом спорту. Та й із змісту цього заходу помітно, що історико-культурна проблематика в організаторів залишається провідною, що знаходить підтримку у місцевого глядача. А вже це засвідчує важливість історичної складової у культурній практиці загалом.

За наявною у нас інформацією, майже 50 лицарів із різних населених пунктів України прибули до замку Любарта для змагання за право увійти до Національної збірної із середньовічного бою (додаток, рис. 2.2.3).

Відзначимо, що проведення такого фестивалю в Луцьку стало можливим завдяки конкурсу соціальних проєктів туристичного спрямування від Луцької міської ради та Британської ради, на який представники клубу середньовічного бою «Айна Бера. Луцьк» подали проєкт дійства, який у кінцевому підсумку й отримав грант, що дало змогу організаторам були більш незалежними в організаційно-фінансовому контексті і надати фестивальному дійству яскравого, святкового настрою та оригінальних символічних ознак (наведений в додатках візуальний ряд це переконливо засвідчує). Найбільш цікавим він став і для дітей.

Продовжуючи аналіз практики діяльності співробітників Замку у питанні «вписування» середньовічної епохи в сучасний культурний контекст та розуміючи важливість популяризації найбільш знакових для країни подій, відзначимо, що Управління туризму та промоції міста, вважаючи територію державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку унікальним туристичним комплексом, що об'єднує 62 (19 пам'яток архітектури

національного значення, 39 пам'яток місцевого значення, 4 об'єкти монументального мистецтва) об'єкти історико-культурної спадщини, у 2016 році започаткувало аналогічну імпрезу з цього культурного ряду, а саме Фестиваль середньовічного духу «Князівський бенкет», який також вийшов за межі стін замку (додаток, рис. 2.2.4).

Мета фестивалю – промоція відзначення події, що стала знаковою для міста у далекому XV ст. – З'їзду європейських монархів.

На думку фахівців, подія залишила найпомітніший слід в історії самого Луцька. Адже Луцьк тоді являв середньовічне місто, не дуже велике за кількістю жителів і територією, але європейське за нормами і стилем життя, зумів гідно прийняти гостей з'їзду – тогочасний політичний істеблїшмент в оточенні пишного почту».

Не вдаючись у деталі підготовки заходу, а вона передбачала й звернення ініціативної групи, до складу якої увійшли відомі історики, краєзнавці, до Президента України, керівників Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо офіційного відзначення цієї непересічної події, адже факт її обговорення і підготовки мав достатньо помітний резонанс у місцевому соціумі. Однак навіть не зважаючи на факт не відзначення цієї події на державному рівні, все ж мала позитивне культурно-історичне сальдо.

Непересічність цієї події та її загальноєвропейський масштаб створили Луцьку передумови для його розвитку як європейського туристичного міста. Адже популяризуючи історію, отримуємо значні переваги у різних сферах:

- туристичній (капіталізація бренду Луцька на національному та європейському туристичних ринках, збереження, розвиток та популяризація історико-культурної спадщини, посилення уваги до Луцька як до туристичної дестинації);

- науковій (проведення наукових міжнародних конференцій, семінарів тощо, сприяння реставрації, відновленню пам'яток культурної спадщини);

– розвиток дотичних до туризму галузей міського господарства – сфери послуг, торгівлі, транспорту, зв'язку, культури, мистецтва тощо [30].

Маючи змогу бути присутньою на заході, відчувати його атмосферу та маючи нагоду ознайомитися з численними відгуками як у регіональній періодиці, так і через особисте спілкування з гостями та учасниками, слід відзначити, що фестиваль став не лише яскравим розважальним заходом, а й значною мірою просвітницьким, адже до процесу його підготовки були залучені чимало дослідників, краєзнавців, істориків, культурологів, діяльність яких популяризує, шляхом історичних реконструкцій та фестивальных імпрез (зокрема, проведення конкурсів серед мешканців на пошиття найкращого середньовічного вбрання, представлення ремесел середньовічної епохи, побут, дитячі ігри тощо), цікаву і непересічну подію в історії міста Луцька (додаток, рис. 2.2.5). А все це стимулювало поглиблення інформації як про подію, так і про систему організації фестивалю, професійний сегмент його організаторів.

Відтак його особливістю стало те, що його атракції залучають значну частину Старого міста до самого дійства, надаючи можливість відвідувачам фестивалю комплексно ознайомитись з історико-культурною спадщиною Луцька.

У 2019 році Луцьк, як відомо, відзначав 590-річницю З'їзду європейських монархів. Тому всі основні заходи культурологічного, туристичного, наукового спрямування були присвячені саме цій події.

Тож із метою поглиблення знань про З'їзд серед мешканців міста було започатковано просвітницький проект публічних лекцій «1429: З'їзд європейських монархів у Луцьку», який знайомить усіх бажаючих з епохою, підставами та передумовами проведення цього З'їзду, видатними особистостями того часу, суспільством, політикою, релігією, культурою, музикою, живописом, модою та кухнею тощо, залучаючи до культурного контексту цієї грандіозної імпрези фактично усе населення міста, що вже

саме по собі виділяє згаданий фестиваль із ряду аналогічних і несе в собі потужний інтелектуально-патріотичних заряд (додаток, рис. 2.2.6).

З ініціативи управління туризму та промоції міста, у співпраці з іншими структурними підрозділами Луцької міської ради, музеями, вищими навчальними закладами, краєзнавцями та науковцями, Центром туристичної інформації та послуг у 2020 році продовжуватиметься популяризація знакової для Луцька події – з'їзду європейських монархів, який відбувся у Луцьку 1429 р. Нагадаємо, що з'їзд європейських монархів у Луцьку був скликаний з відома та згоди короля угорського, німецького та чеського – імператора Священної Римської імперії Сигізмунда за ініціативою Великого князя литовського Вітовта з метою вирішення низки політичних та економічних питань Центрально-Східної Європи. Зокрема Вітовт планував вирішити на ініційованому ним зібранні питання османської загрози для Європи, гуситську проблему та, принагідно, питання власної коронації в статусі короля Литви, про що вів дипломатичне листування з Сигізмундом Люксембурзьким ще у 1428 р. [30]. Тож сама ідея позиціонування України у європейському культурному просторі крізь призму проведення такого фестивалю, поза сумнівом, є на часі. Вона навіть златна підштовхнути наших партнерів по європейському співтовариству до більш зважених і активних ініціатив та дій.

Аналізуючи культурний контент заходу вже 2020 року, відзначимо, що перші публічні просвітницькі лекції відбулися 9 і 16 лютого. Їх тематика також достатньо виразна і не потребує особливого коментаря: «Луцький з'їзд європейських володарів 1429 р. Задум і втілення»; «Наслідки Луцького з'їзду, або чим завершилися коронаційні змагання 1429-1430 років» тощо (додаток, рис. 2.2.7).

Тож проведення такого масштабного заходу зайвий раз переконує у високому професіоналізмі фахівців цієї установи, її широких культурних контактах із різноманітними місцевими структурами, якісному і фахового розрахунку та здатністю демонструвати факт зміни стереотипів стосовно

ролі культурно-дозвіллевої діяльності як в умовах сьогодення, так і в практиці роботи конкретної установи.

Його проведення демонструє факт того, що сьогодні в регіонах накопичується протужний інтелектуальний потенціал, який в основу своєї професійної діяльності кладе поважне ставлення до національної історії, формує повагу і патріотизм у молодого покоління, стимулює широкі міжкультурні та міждержавні контакти. І в цьому плані подібні заходи заслуговують на всіляке схвалення та їх популяризацію. Вони роблять для України значно більше, ніж це організує її дипломатичний корпус.

Серед низки інших аналогічних заходів, проведення яких відбувалося в рамках відзначення Днів Європи в Україні у Луцькому замку, слід згадати ще один культурно-мистецький фестиваль тотожного спрямування – «Луцький замок – колыска об'єднаної Європи».

Як свідчить факт його проведення, широка рекламна кампанія у засобах масової інформації, мережі загальноосвітніх шкіл тощо, місце проведення та суть заходу також не випадкові. Адже у стінах Луцького замку взимку 1429 р. проходив З'їзд європейських монархів, на якому керівники держав вперше підтримали тезу про спільну оборону країн Європи від агресорів.

У рамках фестивалю відбулось святкове богослужіння у храмі Іоанна Богослова та урочистий передзвін, козацька звитяга та частування кулішем, виступи фольклорних аматорських та професійних музичних колективів. Також до уваги гостей були представлені майстер-класи майстрів народних промислів та ремесел, художня програма та багато іншого (додаток, рис. 2.2.8), характерного для подібних імпрез.

Тож проведений нами аналіз потужних і оригінальних за змістом культурно-дозвіллевих заходів, базою організації яких став Замок Любарта, засвідчив наступне.

Залучення місцевих мешканців до фестивалів та проведення просвітницьких заходів у процесі їх організації сприяє консолідації,

посиленню згуртованості громади, підвищенню відчуття гордості за місто та його історико-культурну спадщину, формує бажання долучитися до цієї справи, значно розширює потенційні можливості кожного і, таким чином, впливає на зростання соціальної активності, політичної культури та історичної пам'яті усіх суб'єктів цього процесу і простору.

Відтак, за умови правильного маркетингового супроводу, в майбутньому це сприятиме перетворенню відзначення цієї події на іміджеву і знакову у формуванні бренду Луцька як на національному, так і на міжнародному рівнях. І саме такий підхід дає змогу стверджувати, що мережа закладів культури регіону спроможна стати в провіді багатьох суспільно-корисних починань, є важливим чинником реалізації громадської ініціативи.

А ситуація в сфері культури Волинської області може бути позначена як перехідна. Останні півтора десятиліття зафіксували радикальне світоглядне зрушення – перехід від галузевого й адміністративного уявлення про культуру до культурної політики як нового типу роботи із соціально-культурними ресурсами регіону [42].

Потрібно відзначити, що управління культурною сферою на всіх рівнях стало більш складною, окремою і спеціальною складно-організованою діяльністю. Логіка розподілу бюджетних коштів, підтримка тих або інших «об'єктів культури» і видів діяльності, галузевий контроль у відношенні державної власності – конфліктує з господарською і ринковою логіками. У культурному просторі Волинської області з'являються нові суб'єкти зі своїми інтересами і стратегіями дії. Управлінська дійсність ускладнюється, стає багатовимірною, що включає елементи різних професійних сфер і рівнів компетенції. Базова зміна складається зі зміни масштабу діяльності керівників у сфері культури з організаційно-галузевого до регіонально-територіального [19]. Усе це потрібно враховувати у сучасній культурній практиці.

Повертаючись до проблемного ряду проведення подібних заходів, слід наголосити й на наступному.

Є прикритим і непоодиноким прикладом той факт, що наші традиційні символи поступово втрачаються і не сприяють позиціонуванню країни у світовому культурному просторі. Приміром, писанки, та й не лише вони (це можна стверджувати й про безліч інших речей з національного культурного ряду), активно виготовляються китайцями, які опанували безліч національних і не лише українських, а й світових національних культурних практик, а українці забувають майстерність виготовляти саме український бренд – писанку.

На жаль, проблема втрати майстерності та вихолощування духовного наповнення в творах народного мистецтва на догоду туристам існує не лише в Україні. Причина цього – комерційний зиск, з яким також потрібно боротися, залучаючи фахівців до цієї справи. Але ефективне вирішення і цього питання залежить лише від сформованості відповідного рівня духовності тих, хто цією справою займаються. Тож актуальність комплексного вирішення окреслених у роботі проблем є очевидною і вирішувати її також потрібно комплексно.

Серед ключових тенденцій, помітних в організаційно-культурній практиці, слід зазначити і зростаючу самостійність та відповідальність організацій самої культурної сфери. Господарська логіка дозволила зберегти чималу частину об'єктів і інфраструктури культури в умовах перехідного періоду. А це дає підстави для сподівання, що повернути зазначену діяльність у професіональне русло, обрамлене національнор-культурним чинником, цілком реально, що помітно у практичній діяльності взятого нами для розгляду об'єкта.

Ефективне ж вирішення проблем збереження етнокультурної складової туристичних аспектів залежить повною мірою від зваженої і відповідної національної політики держав, що приймають туристів, ефективної діяльності міжнародних організацій, серед яких ООН, ЮНЕСКО,

Світова Туристична організація та інші регіональні й спеціалізовані структури. Представники індустрії туризму, місцевих урядів, фондів культури, неурядових організацій та торговельних спілок (і в Україні, яка є членом ВТО) визнають потребу створення нормативної бази розвитку туризму, яка б спрямовувалася та підтримувала довготермінові проекти збереження культурної своєрідності туристичних центрів і довкілля [7; 21].

Саме вони сприятимуть зміцненню національної пам'яті, патріотизму, рівня духовної культури населення. Саме це стане у нагоді для запобігання міжнаціональним конфліктам. Адже сучасне населення світу сповідує інші чинники, в яких агресії, на щастя, залишається все менше місця. І Україна це має використувувати повною мірою, маючи значний трагічний досвід.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз фахової літератури, презентованої численними науковими працями як представників наукової спільноти, так і практиків галузі, а також розмаїтій джерельної бази, відтвореної у матеріалах поточних архівів установ культури, органів державної влади Волинської області, зокрема й музейної мережі, засвідчив н а с т у п н е:

- Культурна спадщина – це складне поняття, що включає в себе матеріальні і нематеріальні елементи: твори мистецтва, історичні пам'ятки, споруди, пам'ятки архітектури, а також філософію, традиції, історичні заходи, особливості побуту, літератури, фольклор, групи будівель тощо, які в кінцевому підсумку позиціонують певну територію у загальному культурному контексті країни, чи більш широкому її географічному просторі.

- Пам'ятки історії та культури – важлива складова духовних надбань людства, його матеріалізована історія, що концентрує в собі розмаїту інформацію про еволюцію і потенціал матеріальної та духовної культури людської цивілізації. Це, перш за все, найдавніші пам'ятки, що є унікальними свідками минулого, потужним джерелом культурного досвіду для наступних поколінь. Від епохи палеоліту протягом багатьох тисячоліть вони виступають єдиними свідками культурної еволюції людства. Саме в них закодовано знакові політичні, релігійні, моральні, естетичні норми та цінності минулих поколінь. Відтворюючи етапи розвитку цивілізації, пам'ятки історії та культури, водночас, слугують важливим джерелом історичного пізнання, засобом формування світогляду наших сучасників. Еволюція нерухомих пам'яток яскраво свідчить, урешті-решт, про розвиток людства, людини.

- Пам'ятки історії та культури належать до тих надбань людської цивілізації, що впливають на широкий спектр почуттів, емоції людини вже самим фактом їхнього існування. Активне їх використання стимулюватиме

поєднання наукових, популяризаторських та інших функцій в їх просуванні в культурну практику. Інакше кажучи, нерухомі пам'ятки історії й культури складають важливий сегмент духовних надбань людства, а відтак впливають на формування особистості, значною мірою визначають культурний та духовний потенціал нації, а відтак передбачають їх широке використання.

- Фахової літератури загально-теоретичного характеру з даного питання чимало і вона відтворена у відповідному розділі даної роботи. В ній (цій літературі – авт.) відтворено значний прогрес, зроблений фахівцями даної сфери останньої третини ХХ – першого 20-ліття ХХІ століття, в якій відтворено чимало сучасних концепцій стосовно фіксації пам'яток, їх реставрації, визначення їх цінності, «вписуванні» у загальний культурний контекст, ролі у соціумі, збереженні тощо. І саме це є переконливим свідченням прогресу музеєзнавства чи музеології в останні десятиріччя, виявлення їх ролі у питанні збереження світової культурної спадщини.

- Натомість оригінальної фахової літератури подібного спрямування стосовно певних *регіональних локацій* небагато, що є свідченням не сформованості відповідних наукових регіональних шкіл через відсутність відповідних державних наукових програм. Хоча сьогодні, заземлюючи дане питання на регіональний культурний простір Західного Полісся, слід відзначити появу значної кількості дисертаційних досліджень, навчальних посібників, численних публіцистичних праць, у яких відтворено культурний потенціал національної матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, за якою регіони країни успішно позиціонують себе як у всеукраїнському, так і світовому культурному просторі. У цьому контексті слід згадати й про регіональні Програми охорони культурної спадщини, що з'явилися у результаті реалізації відповідного всеукраїнського культурного проекту «Малі міста – великі враження», мета яких – підтримка оригінального досвіду та наявних регіональних пам'яток, а також діяльність окремих меценатів, краєзнавців, мистецтвознавців тощо, організаційно-культурними зусиллями яких регіони країни стрімко

змінюються, стаючи привабливими у туристичному сегменті для іноземних туристів, покращуючи таким чином й регіональний фінансовий ресурс.

Цьому сприяє значною мірою розвиток «зеленого туризму», найбільш ефективно поширеного на теренах Західної України, зокрема й Західного Полісся, сутність реалізації якого полягає в активізації місцевої ініціативи, коли найбільш відомим майстрам народної творчості було запропоновано створити у власному життєвому просторі оригінальні, базовані на народно-культурній складовій туристичні дестинації. І в цьому плані Рівненщина і Волинська область являють яскравий приклад такого тандему і його результату. До цього ряду можна віднести й активізацію діяльності об'єднаних територіальних громад, управлінський склад та переважна більшість мешканців яких переймається питаннями просування наявних на території пам'яток історії і культури для залучення туристів, а відтак – прискореного будівництва готельно-ресторанних комплексів, ТРЦ тощо.

- Важливою складовою інформаційної складової дослідження стала *джерельна база наукового пошуку, до загального контенту якої входять різноманітні обласні Програми з питань пам'яткоохоронної діяльності, розвитку туризму, народної творчості* тощо, здатні активізувати місцевий людський ресурс у притоку фінансів, перетворення регіонів у привабливі туристичні дестинації. Це також *матеріали Управління статистики Волинської області, сайти обласної державної адміністрації та її окремих управлінь*. Цьому сприяє й *державна програма «Малі міста – великі враження»*, що активно реалізується у культурному просторі країни, а також різноманітна інформація, взята з *поточних архівів установ культури*, зокрема й Замку Любарта, за якою можна виявити не лише еволюцію культурних потреб відвідувачів, але й зміну форм діяльності регіональних установ культури, розширення «культурних пропозицій», поглиблення наукового підходу в практиці діяльності музейної мережі, розуміння того, що музей сьогодні – це не лише центр збереження пам'яток, але й освітній, рекреаційний центр, осередок задоволення постійно зростаючих потреб

населення у сфері вільного часу. Це також і важливий центр патріотичної складової функціонування мережі регіональних установ культури.

- Інтеграція України до світового культурного простору вимагає й належного та всебічного виявлення й дослідження культурної спадщини з метою використання і комплексного її збереження, що залишається стратегічним питанням сьогодення, оскільки культурна спадщина – це ідентифікація «культурного обличчя» країни, а відтак – питання державної ваги, гуманістичне і науково-практичне завдання мережі установ культури. Захист вітчизняної культурної і духовної спадщини є одним із пріоритетів Стратегії національної безпеки України. Відповідно до міжнародних конвенцій, ратифікованих чи підписаних Україною (Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини, Конвенції про охорону підводної культурної спадщини, Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи, Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини, Рамкової конвенції Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства), охорона культурної спадщини є міжнародно-правовим зобов'язанням держави перед світовою спільнотою.

- Створена вітчизняна законодавча та нормативно-правова база, що врегульовує роль держави, органів центральної виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, органів місцевого самоврядування, землекористувачів, юридичних та фізичних осіб незалежно від форми власності, в якій перебувають об'єкти та пам'ятки культурної спадщини (зокрема, прийнято закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації», «Про основи містобудування», «Про планування територій» тощо), у той же час має низку вад, пов'язаних із неузгодженістю безлічі фахових питань з європейським та світовим законодавством, що не сприяє швидкій інтеграції України до світового культурного простору, а відтак вимагає належної

фахової діяльності усіх тих, хто забезпечує ефективне функціонування даної сфери. Тож наступним кроком у цьому процесі є й вироблення оптимальної моделі ефективної державної політики модернізації управління цією сферою в контексті світових культурних координат.

- Одним із найважливіших напрямів розвитку країн є регіональна політика, спрямована на пом'якшення територіальних та соціальних диспропорцій і стабільний розвиток регіонів. При цьому Концепція приватно-громадського партнерства, або теоретичне осмислення громадської і приватної ініціативи та їх впливу на пам'яткоохоронну й реставраційну діяльність в Україні лише починає розроблятися. Попереду глибока аналітична робота щодо залучення громади як повноцінного учасника цього процесу для успішного збереження культурної спадщини.

- Особливого значення сьогодні надається розвитку культури в регіонах та формуванню і реалізації регіональної культурної політики, спрямовуючи її на збереження та оптимізацію мережі закладів культури, поліпшення взаємодії з місцевими органами культури, збереження традиційної культури та розвиток аматорського мистецтва, розвиток культурного потенціалу різних регіонів України.

- Актуальними проблемами розвитку культури в регіонах й надалі залишаються недостатнє фінансування закладів культури з місцевих бюджетів; неякісна і слабка матеріально-технічна база більшості закладів; неефективне залучення позабюджетних коштів до реалізації культурницьких проектів; брак професіонального кадрового корпусу, особливо у сільських закладах культури, здатного взагалі зрушити дане питання з місця. Крім того наявність значної різниці у забезпеченні населення закладами культури у регіонах створює неоднакові можливості споживання продукту сфери культури та позначається на умовах життя людей. Сюди можна віднести й нерівномірність забезпечення населення закладами культури.

- Культурна активність на рівні м. Луцька характеризується відносним розмаїттям заходів. Формами культурної активності населення

залишаються в основному класичні її напрями і фольклор; помітна тенденція посилення впливу активності всеукраїнського та міжнародного рівня, свідченням чого є зростання числа «привізних» концертних програм. Помітними заходами місцевого характеру Волинської області загалом та Луцька зокрема є потужні заходи, пов'язані з традиційними циклами державних, народних, релігійних свят, організація яких покладається на органи державної влади в особі управління культури і туризму та обласного Центру народної творчості та культури.

- Пам'ятки культури міжнародного значення, зокрема й замок Любарта, активно використовуються в культурній практиці, свідченням чого є чимало фестивальних заходів, організованих безпосередньо у замку: «Art Jazz Cooperation», «Луцький замок – колыска об'єднаної Європи», низка народознавчих заходів, пов'язаних з історичними реконструкціями («Ніч у Луцькому замку» та «Стародавній Лучеськ. Доблесть віків»), які забезпечують оригінальне художнє «обличчя» місту та регіону. У той же час наявний потенціал культури Волинської області є ресурсом її розвитку лише в тому випадку, якщо установи культури стимулюватимуть залучення в процеси діяльності різних суб'єктів, що мають свої інтереси і стратегії, пов'язані з ідеєю подальшого регіонального розвитку.

Ефективне використання регіональних культурних ресурсів, у свою чергу, дасть змогу створити у Волинській області новітні культурні індустрії. Відтак, пріоритетом є забезпечення умов для створення прибуткової повноструктурної системи креативних індустрій, здатної сформувати і задовольнити духовні запити різноманітних верств населення. Це передбачає підтримку таких галузей, як: а) *видавнича сфера*, складовою якої є книгодрукування, комп'ютерні програми, зокрема комп'ютерні ігри, розширення потенціалу яких та залучення останніх у практику діяльності нової української школи допоможе становленню цієї сфери; б) *кіноіндустрія; медійний напрям* (преса, радіо, телебачення, Інтернет); в) *концертно-видовищний напрям* (концертно-гастрольний бізнес, театральний

та естрадно-цирковий ангажемент, фестивальний бізнес, сформований уже на національному культурному ґрунті); г) *галерейно-виставковий напрям* (галерейний і виставковий бізнес, музейна справа); д) *мистецький напрям, пов'язаний із масовою культурою* (шоу-бізнес, індустрія моди, реклама, промисловий та архітектурно-будівельний дизайн, ж) *декоративно-ужиткове мистецтво, сувенірно-інформаційний бізнес*); з) *культурно-дозвільний напрям* (індустрії масової фізкультури і спорту, здоров'я, відпочинку, кулінарного мистецтва); і) *інтелектуально-правовий напрям* (індустрія авторського та суміжних прав) тощо, в процесі розвитку яких будуть формуватися й нові напрями.

Відтак, ефективне використання регіональних культурних ресурсів сприятиме подальшій розбудові якісної інфраструктури соціальної сфери Волинської області. Тоді як розвиток культури і збереження численних об'єктів культурної спадщини стимулюватиме досягненню місії регіональної політики, яка є актуальною для будь-якого регіону і України загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батіщева О. С. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації: автореф. дис...канд. наук із держ. управління: спец. 25.00.01. Луцьк, 2007. 20 с.
2. Божко Л. Д. Віртуальний туризм: нові віяння часу *Культура України*, 2015. Вип. 49. С. 151–160.
3. Виткалов С. В. Охорона історико-культурної спадщини в програмах діяльності місцевих органів влади. *Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності*: монографія. Рівне : ПП ДМ, 2012. С. 222-231 [416 с., іл.].
4. Виткалов С. В., Чепелюк В. А. Сучасні мелодії в замку Любарта. *Вісник* (Луцьк), 2015. 18 черв. <http://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/volyn/15691>.; Виткалов С. В. «Черговий джаз» у Рівному..... *Волинь*, 2015. 21 серп. № 28 (1231). С. 3; Виткалов С. В., Чепелюк В. А. Джазові імпрези на Волині. *Сайт Східноукраїнського національного університету ім. Лесі Українки*. Виткалов С. В. «Art Jazz Cooperation» – 2018 (Рівне-Луцьк). Яким він буде? *Волинь*, 2018. № 34 (1386). 23 серп. С. 7; Виткалов С. В. «Art Jazz Cooperation» – 2018, або XI міжнародний джазовий фестиваль у Західному Поліссі. *Культура і життя* (Київ), 2018. № 36. 7 верес. С. 13; Виткалов С. В., Чепелюк В. А. Новий вимір джазового мистецтва на Волині. *Вісник +* (Луцьк), 2018. 6 верес. С. 3; Виткалов С. В. «Art Jazz Cooperation»: історичний дискурс: хроніка заходів. *Сім днів*: інтернет-видання: заголовок з екрану.
5. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Музей у сучасному культурному середовищі Волині: тенденції функціонування за матеріалами періодики. *Волин. музейний вісник*. Вип. 6. Луцьк : Вежа, 2014. С. 29-34; Виткалов С. В. «Art Jazz Cooperation» – 2018, або XI міжнародний джазовий фестиваль у Західному Поліссі. *Культура і життя* (Київ), 2018. № 36. 7 верес. С. 13.
6. Головащенко О. В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. канд... філос. наук.: 09.00.03 /

Запоріж. держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 18 с.; Жадько К. В. Феномен міжнародного туризму: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ...канд. філос. наук: 09.00.03 / Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2010. 16 с.

7. Гончарова К. У пошуках нових підходів до збереження культурної спадщини: приватно-громадське партнерство [Електронний ресурс] Український центр культурних досліджень, 2018. Режим доступу до ресурсу:

8. Горбенко В. О., Орлик О. В. Розвиток віртуального туризму – перспективний напрямок туристичної індустрії. *Інформатика та інформаційні технології*: наук. конф., м. Одеса, 20 квіт., 2015 р. Одеса : ОНЕУ. С. 44–47.

9. Досвід країн центральної Європи щодо подолання кризи і стабілізації економіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vzhdtu_econ/2011_2_2Z35.pdf.

10. Жук М. В. Регіональна економіка: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 416 с.

11. Збереження та ревіталізація архітектурних пам'яток. *Сучасні рішення: Зб. ст. Міжнар. наук. конф. «Досвід ревіталізації і промоції історико-культурної спадщини»*. Луцьк : Надтир'я, 2019. 180 с.

12. Кількість відвідувачів музеїв [Електронний ресурс]. *Головне управління статистики у Волинській області*. 2018. Режим доступу до ресурсу: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/20_1.htm#print.

13. Колегіум езуїтів [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://geo.viaregia.org/testbed/index.pl?rm=obj&objid=12808>.

14. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. *Електронний ресурс*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089.

15. Комарницький І. О. Соціокультурні виміри гостинного сервісу: автореф. дис... канд. культурології: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2013. 19 с.; Голубець І. М. Туризм як фактор розвитку екологічної культури України (кін. ХХ – поч.

XXI ст.): автореф. дис.... канд. культурології: 26.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2011. 16 с.; Степанчук В. В. Замки Закарпаття як туристичні атракції: автореф. дис... канд. культурології: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2013. 19 с.

16. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України. Київ: ВРУ, 1999.

17. Кравченко О. В. Культурна політика України в парадигмах сучасності: теоретико-методологічні аспекти культурологічної інтерпретації: монографія. Харків : ХДАК, 2011. 288 с.

18. Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 367 с.

19. Культурна політика в епоху глобалізації [*Електронний ресурс*]. Режим доступу до ресурсу: <http://www.ji.lviv.ua>.

20. Лібанова Е. М. Соціальні проблеми модернізації української економіки. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1 (17). С. 5-22.

21. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції (колективна монографія) / відпов. за вип. Л. М. Черенько, О. В. Макарова, за ред. Е. М. Лібанової. У 2-х т. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.

22. Масовець О. А., Потапюк Л. М. Віртуальний тур як ефективний спосіб просування підприємства. *Інженерні та освітні технології в електротехнічних і комп'ютерних системах* [Електронний ресурс]. Щоквартальний наук.-практ. журн. Кременчук : КрНУ, 2019. Вип. 7 (1). С. 40-47.

23. Москвичова Ю. О. Соціально-культурна динаміка розвитку Вінниччини періоду незалежності України (1991-2014 рр.): автореф. дис...канд. миств.: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / ДВНЗ «Прикарпатський нац.. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2015. 16 с.

24. Мирошниченко-Гусак Л. А. Відділ етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею: формування колекції, роль у збереженні національної культурної спадщини (1929-2018 рр.): автореф. дис...канд. іст. наук: 26.00.05 / СНУ ім. Лесі Українки, 2019. 20 с.; Петрик Н. Р. Формування колекцій пам'яток воєнної історії у музеях Львова (1928-2018 рр.) автореф. дис...канд. іст. наук: 26.00.05 / СНУ ім. Лесі Українки, 2019. 20 с.,іл.

25. Михальчук В. В. Галерейна діяльність у системі художньої культури незалежної України: автореф. дис...канд. миств.: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Нац. акад. керівн. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2013. 19 с.; Тузов В. О. Культурологічні практики в Україні (кінець XIX – початок XX століття) як підґрунтя сучасних теоретичних інновацій: автореф. дис...канд. культурології: 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Нац. акад. керівн. кадрів культури і мист., 2012. 18 с.

26. Наукові записки КЗ «Волинський обласний краєзнавчий музей» Волинської обласної ради.

27. Наукові записки КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради.

28. Охріменко Г. В., Кучінко М. М., Савицький В. Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби. Луцьк : Надстир'я, 2008.

29. Перелік об'єктів культурної спадщини міста Луцька. *Електронний ресурс*. Режим доступу: [http:// culture-lutsk.org.ua/pdf/ upravlinnia/perelik_obyektiv.pdf](http://culture-lutsk.org.ua/pdf/upravlinnia/perelik_obyektiv.pdf).

30. Підготовка і проведення фестивального заходу «З'їзд європейських монархів у Луцьку». *Поточний архів Замку Любарта*. 2017. 35 с.

31. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л. Г. Київ : Ін-т географії НАН України, 2012. 208 с.

32. Поточний архів Музею Любарта. За 2015-2019 рр.

33. Презентували 3D-тур «Віртуальний Луцьк» [Електронний ресурс]. *Волинь Post*. 2013. Режим доступу до ресурсу: <http://www.volynpost.com/news/24858-prezentuvaly-3d-tur-virtualnyjluck>.

34. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р., підготовлений в установах Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України під загальним керівництвом віце-президента НАН України, академіка НАН України В.М. Гейця [Електронний ресурс]. *Режим доступу* : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/profile/access_denied.

35. Рішення Міської ради Луцька від 21.12.2018 № 51/12 «Про програму розвитку комунального підприємства «Центр туристичної інформації та послуг на 2019–2020 роки». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-prohramu-rozvytku-komunalnoho-pidpryemstva-tsenturystychnoi-informatsii-ta-posluh-na-2019-2020-roku>.

36.. Румянцев М. В., Степненко Л. Ю. Феномен віртуального музею. *Філософія без окраїн*: сб. науч. тр. Красноярск: Красноярск. гос. ун-т, Гуманит. ин-т, 2008. С. 126–134.

37. Серебій В. Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2011. № 20. (С. 21?).

38. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е. М. Лібанова / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Умань : ВП Центр «Візаві», 2012. 412 с., іл.

39. Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2018 році» / Державна служба статистики України ; відп. за вип. І. В. Калачова. Київ, 2019. 94 с.

40. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. О. Е. Остапчук. Київ, 2019. 552 с.

41. Статут комунального підприємства «Центр туристичної інформації та послуг» (нова ред.). Луцьк, 2017. 8 с.

42. Сучасний соціально-політичний та гуманітарний розвиток регіону: наук. розробка / авт. кол. : З. В. Балабаєва (наук, кер.), Б. Ю. Ростіянов, І. Л. Росколотько та ін. Київ : НАДУ, 2008. 56 с.

43. Сущенко О. А., Кравченко В. В. Становлення віртуального туризму як напрямку розвитку інформатизації діяльності туристичного підприємства. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*. 2018. Вип. 140. С. 19–24.

44. Фольклорні колективи Волин. обл. / Статистичний аналіз діяльності установ культури і мистецтва Волин. обл. за 2016 р. / *Упр. культури і туризму Волин. облдержадмін*. Луцьк, 2017. 29 с.

45. Sussmann S., Vanhegan H. Virtual Reality and the Tourism Product: Substitution or Complement? *Proceedings of the 8th European Conference on Information Systems, the 21st Century, July 3–5. Vienna, Austria : ECIS, 2000. P. 1077–1083.*

46. UNWTO Barometer. 2016. Vol. 15 [Electronic source]. Access mode: <http://mkt.unwto.org/barometer>.

47. Williams A. P. Virtual reality and tourism: fact or fantasy? *Tourism Management*. 1995. № 16. С. 423–427.

Електронні ресурси

48. Духовий оркестр Волинського державного училища культури і мистецтв ім. І. Стравінського // <http://www.vdykim.lutsk.ua/duchovyj.pdf>.

49. Історична Волинь» http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=category§ionid=3&id=29&Itemid=25&limit=50&limitstart=50.

50. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті. Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. Режим доступу :http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kul%5C_tura2012-6090f.pdf.

51. Правова охорона культурної спадщини. Нормативна база : зб. док. [2-е вид.]. Київ : ХІК, 2006. 596 с.

52. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39.

53. Фестивалі Волині [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.vturyzm.com.ua/news/festivali_volini/2012-03-05-100. Назва з екрана.

54. Цільові Програми у Рівненській області: інформація Голові Рівнен. облдержадмін. 4.01.2013 р.: режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/16177.htm>

55. <http://www.eaff.eu/> – сайт Європейської асоціації фестивалів фольклору (EAFF), сайти-партнери – tv.eurofolk.com і www.tvrodina.com; <http://festyvali.org.ua/about/> – сайт «Фестивалі» (інформація про організацію фестивалів в Україні; www.cioff.org/ – сайт Міжнародної ради організацій фестивалів фольклору і традиційних мистецтв (CIOFF)

Додатки

Рис 1.2.3. Сучаний стан Чарторийської вежі

Рис 1.2.4. Сучаний стан підвалів монастиря Єзуїтів

Рис. 1.2.5. Кафедральний костел Святої Трійці. Реконструкція Д. Авраменка

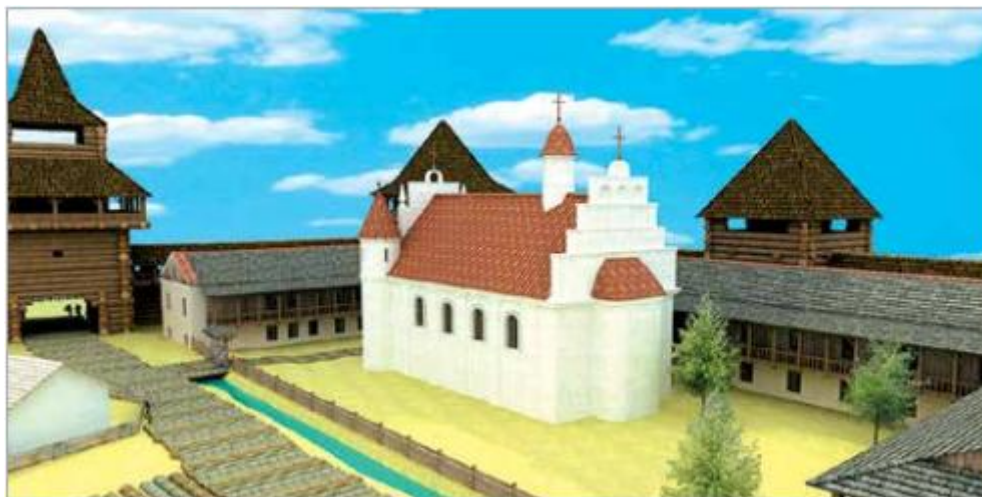

Рис. 1.2.6. Околиці Собору Святої Трійці

Рис. 1.2.7. Внутрішнє середовище Луцького замку

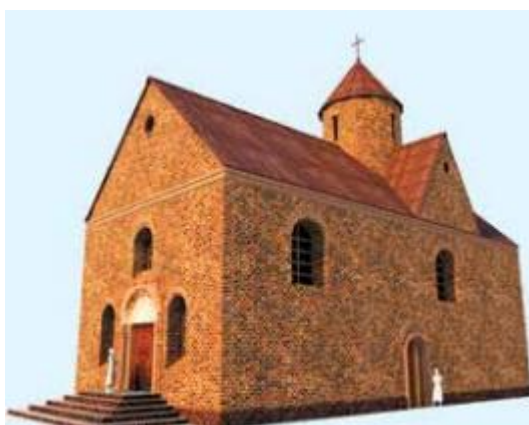

Рис. 1.2.8. Тримірна реконструкція Вірменської церкви

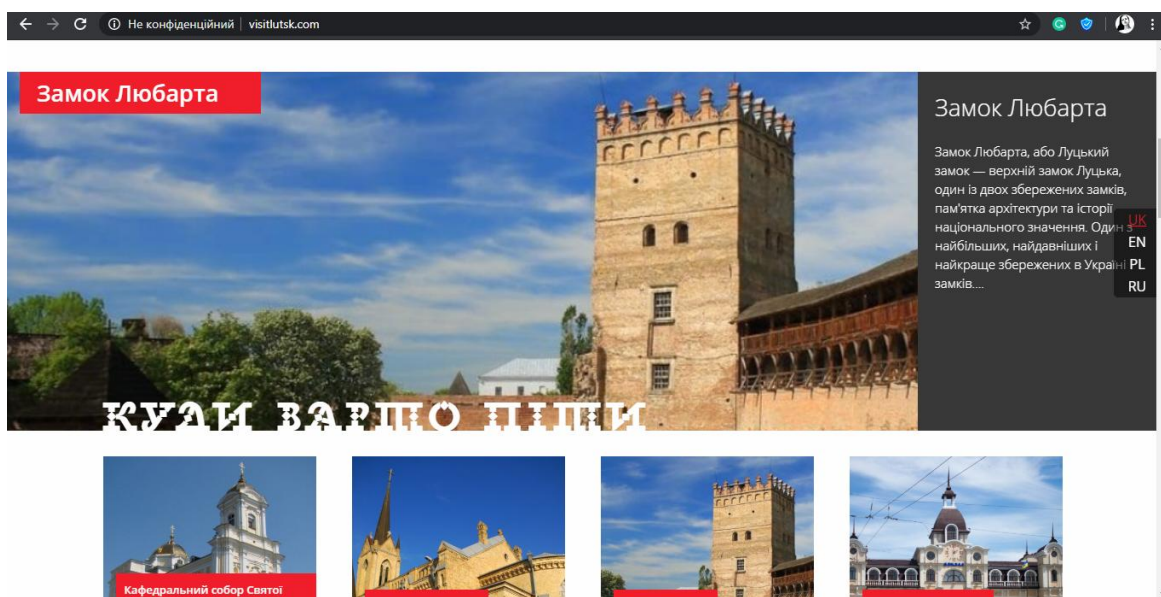

Рис. 2.1.1. Вигляд сайту «Центр туристичної інформації та послуг» (м. Луцьк)

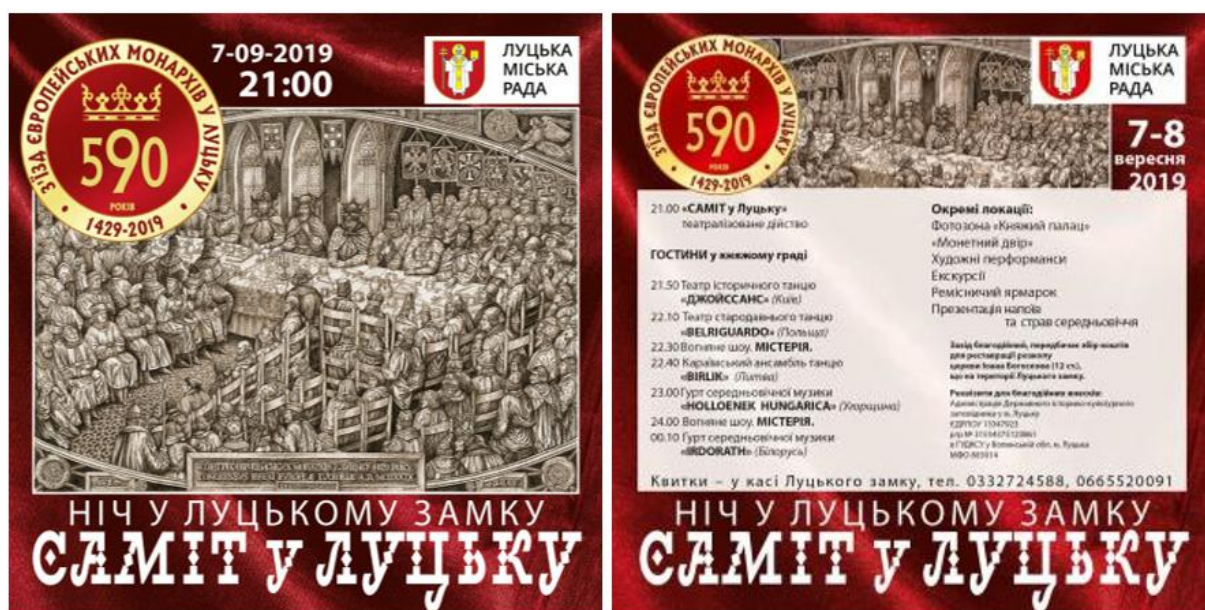

Рис. 2.2.1. Афіша заходу «Ніч у Луцькому замку – 2019»

Рис. 2.2.2. Афіша фестивалю «Стародавній Лучеськ. Доблесть віків»

Рис. 2.2.3. Демонстрація середньовічного бою

Рис. 2.2.4. Афіша

Рис. 2.2.5. Під час фестивалю середньовічного духу «Князівський бенкет»

Рис. 2.2.6. Афіша

Рис. 2.2.7. Афіша заходу

Рис. 2.2.8. Програма фестивалю «Луцький замок – колыска об'єднаної Європи»